Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года **№ 35(420)** **1 ВЕРАСНЯ 1999 г.**

Шаноўныя беларускія школьнікі, студэнты, настаўнікі, выкладчыкі і ўсе работнікі адукацыі! Сакратарыят ТБМ імя Францішка Скарыны і рэдакцыя газеты "Наша слова" сардэчна віншуюць усіх вас з пачаткам новага навучальнага года. Мы жадаем вам плённай працы на карысць Беларусі вольнай і незалежнай.

Улады спужаліся пікетаў ТБМ

1 верасня ў Менску пройдзе пікет, 8 верасня мітынг арганізаваны Сакратарыятам і Менскімі арганізацыямі ТБМ у абарону беларускамоўнага навучання, за адкрыццё Нацыянальнага універсітэта і супраць перайменавання праспекта імя Францішка Скарыны.. Усваю чаргу Сакратарыят ТБМ прапанаваў нізавым структурам па ўсёй Беларусі правесці аналагічныя пікеты і мітынгі. Але не ўсюды яны адбудуцца. На момант падрыхтоўкі газеты да друку рэдакцыі стала вядома, што ў Горадні і Лідзе мясцовыя ўлады забаранілі гэтыя мерапрыемствы. Уадказе старшыні Лідскага гарвыканкама Уладзіміра Мальца ад 25. 08. 99 за № 263 даслоўна напісана наступнае: ***"Грамадзяніну Судніку С. На Вашу заяву ад 16.08.99 г. паведамляем, што на падставе артыкула 5 часткі 3 Закона Рэспублікі Беларусь "Аб сходах, мітынгах, вулічных шэсцях, дэманстрацыях і пікетаванні" гарадскі выканаўчы камітэт дазволу на правядзенне пікетаў 01.09.99 г. і 08.09.99 г. не дае. Старшыня гарвыканкама У.М.Малец".***

У гэтым страшным артыкуле ўказана, хто мае права падаваць заяўку, калі, што ў ёй павінна быць указана. Фактычна ніякіх сур'ёзных аргументаў для адмовы ўлады не мелі. Адмовілі і ўсё. Сакратарыят ТБМ рэкамендуе кіраўнікам лідскай і гарадзенскай арганізацыйі падаваць на вертыкаль у суд. Але паколькі суд заведама будзе хуткі і не справядлівы, пытанне падачы зыску будзе вырашацца ў адпаведнасці з мясцовымі ўмовамі

Беларускія СМІ пра беларускую мову

Агляд і каментар Язэпа Палубяткі

Ведаю, што ў нас можна трапіць у пастарунак за тое, што па вуліцы са сцягам ідзеш альбо размаўляеш на дзяржаўнай мове.

Франц Корзун,10.08.99.

Мяне вельмі хвалюе, што на Беларусі знікае яе мова. Мова народа - гэта душа. Знікае мова, знікае і народ. На жаль, нашы цяперашнія ўлады робяць шмат чаго, каб Беларусь не была беларускай. І ў гэтым ім дапамагае праваслаўная царква. Каб наша мова не загінула, трэба ў першую чаргу размаўляць з Богам на матчынай мове. Беларусы не маюць магчымасці гэтага рабіць.

Пенсіянерка, Несвіж.
Навіны 17.08.99г.

А пераклады на беларускую мову маюць падвойнае значэнне. Па-першае, любому аўтару заўсёды цікава пабачыць пераклад сваіх твораў і прыемна, калі яго перакладаюць. А па-другое, такія пераклады ўваходзяць у субстанцыю беларускае літаратуры, еўрапеізуюць яе.

Сакратар Яновіч.
"Наша Ніва" 16.08.1999г.

Як правіла гэта досыць стандартны набор аргументаў, які ўключае ў сябе наступныя пазіцыі: першае, проста неэтычна паўсюль і заўсёды паслугоўвацца беларускай мовай, "бо гэтага не разумее народ".

Валерка Булгакаў
"Наша Ніва" № 19. 16.08.99г.

Каментар: у артыкуле гутарка ідзе пра міт аднosінаў насельніцтва Беларусі да шэрагу беларускіх дзеячоў.

Што можна сказаць аб тых рускіх людзях, якія стаялі ў пікетах і патрабавалі надаць рускай мове статус дзяржаўнай на Беларусі? Фактычна патрабавалі знішчыць беларускую мову, значыць, знішчыць нацыю.

Валянціна Ліпская
"Народная воля" 18.08.99г.

Як правіла малая краіна станавілася або калоніяй імперыі, або "растваралася" ў яе абшарах, канчаткова губляючы сябе як нацыю, народ – разам з культурай, мовай.

Мікола Кутнявіцкі
"Народная воля" 19.08.99г.

Падзяка "Рабочаму"

5 жніўня 1999 года газета Свабоднага беларускага прафсаюза "Рабочий" 100-тысячным накладам надрукавала на першай паласе наш Зварот да беларускіх рабочых, за што мы шчыра ўдзячны галоўнаму рэдактару газеты Віктару Івашкевічу.

Актывісты ТБМ дапамаглі распаўсюдзіць гэты нумар прафсаюзнай газеты на прадпрыемствах г.Менска, Горадні, Жлобіна, Пінска, Жодзіна, Віцебска, Ліды і іншых гарадоў.

Сакратарыят ТБМ.

Працягваецца падпіска за адкрыццё Нацыянальнага універсітэта

22 подпісы сабраны ў Менску,
22 подпісы сабраны ў Лідзе,
8 подпісаў сабрана ў Дзятлаўсім раёне.

Ахвяраванні на ТБМ

Шкірманкоў Ф.У. (Слаўгарад) - 1.000.000 руб.
М.В.П. (Менск) – 400.000 руб.
Палсцюк Валеры (Менск) – 300.000 руб.
Сафро Марыя Залманаўна (былая настаўніца бел.мовы СШ № 2 г.Пінск) – 500.000 руб.
Прыхільнікі ТБМ з вёскі Дуброва на Гомельшчыне – 200.000 руб.
Васіль Кажан (ЗША) – 60 $
Фонд імя Крычэўскага (ЗША) – 100 $
Будаўнік з Менска – 50 $
Грушавы Генадзь (Менск) – 100 DM

Шаноўныя чытачы "Нашага слова"!

З вялікім шкадаваннем мы паведамляем вам, што зусім нечакана рэдакцыя вымушана падняць цану на газету на IУ квартал 1999 года. Справа ў тым што 27 жніўня мы атрымалі з "Белпошты" паведамленне аб павелічэнні кошту паштовых паслуг у IУ квартале на 66%. Для нашай газеты гэта абазначае, што з кожных 40 000 рублёў, што мы атрымоўвалі за падпіску аднаго асобніка ў месяц больш 25 000 пойдуць "Белпошце". Дастаткова заплаціць падаткі, і на выданне самой газеты не застаецца нічога. Разам з тым сабекошт аднаго асобніка складае 20 000, за месяц гэта 80-100 тысяч рублёў. Не цяжка палічыць, што падпіска на месяц павінна быць не менш 120 000. За кошт ахвяраванняў і дапамогі Сакратарыяту мы падымаем кошт падпіскі толькі да 60 000. за што шчыра просім прабачэння.

Разам з тым яшчэ не сказала свайго слова друкарня, дзе цэны на друк растуць прыблізна раз у два месяцы. Цэны ж на паперу растуць штодзённа разам з курсам долара, бо ўся папера імпартная.

Па інфармацыі Гарадзенскага абласнога аддзялення "Белпошты" брацьдаплату з тых, хто ўжо паспеў падпісацца, не плануецца. Хаця не выключана самадзейнасць некаторых мясцовых аддзяленняў сувязі.

Даводзім таксама да ведама, што за дастаўку датацыйных (дзяржаўных) СМІ "Белпошта" цану не падымае. Відавочна, што ўзяты курс на эканамічнае ўдушэнне недзяржаўнай прэсы.

Ф. СП - 1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету / часопіс **63865**
індэкс выдання

НАША СЛОВА
(назва выдання)

На 1998 год па месяцах:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды
(паштовы індэкс) (адрас)
Каму
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТАЧКА

ПВ | месца | літар

на газету / часопіс **63865**
(індэкс выдання)

НАША СЛОВА
(назва выдання)

Кошт падпіскі **180000** руб. / пераадрасоўкі руб. Колькасць камплектаў **1**

На 1998 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куды
(паштовы індэкс) (адрас)
Каму
(прозвішча,ініцыялы)

ЦІ ПАТРЭБНА БЕЛАРУСАМ РОДНАЯ МОВА?

***"Вядома, не"**, – адкажа пераважная большасць насельнікаў Беларусі. Дык давайце паразважаем разам, чаму беларусам не патрэбна іх родная мова?*

Найперш, відаць, прычына ў тым, што амаль нікога гэтае пытанне не хвалюе. А чаму так?

"Дзе любоў, там і Бог", — сцвярджае Біблія. Значыць, за гады савецкай улады адвярнулі нас і ад роднай мовы, і ад рэлігіі. Лозунг камуністаў "Росквіт і зліццё нацый" і зараз працягвае сваё шэсце па нашай зямлі. Каму ж выгадна "зліваць" нацыі? Тым краінам, якія можна назваць імперыямі. Да іх адносіцца і Расея, якая пастаянна з некім ваюе за свае інтарэсы. З Беларуссю ж можна ваяваць вось як: выхоўваць нацыянальную абыякавасць, пагарду да свайго, роднага, крэўнага, дарагога. Некалі паэт Ніл Гілевіч сказаў, што беларусы вызначаюцца "самаедствам". Хто смяецца са сваёй мовы? – Беларусы. Хто хіліцца да чужога, а не да свайго? – Беларусы. Дык што, мы ўкралі нешта ў людзей, каб баяцца, адракацца ад свайго?

Чаго вам хочацца, панове?
Які вас выклікаў прымус
Забіць трывогу аб той мове,
Якой азваўся беларус?
Чаму вам дзіка яго мова?
Паверце, вашай ён не ўкраў,
А толькі ўспомніў сваё слова,
З якім радзіўся, падрастаў...,-

пісаў Я.Купала ў вершы "Ворагам беларушчыны". "Дзікая" мова беларуская для тых, хто марыць, што Беларусь, як "акно ў Еўропу" для Расеі, хутка стане яе часткай. А для гэтага патрэбна асіміляваць беларускую нацыю: паўсюдна ўводзіць рускую мову і сцвярджаць, што яна і прыгожая, і прыстойная, і чалавечая, а беларуская мова – нявартая ніякай пашаны. А ці так гэта? Скажыце, ці ёсць у беларускай мове "матныя" словы? Няма. Усе яны прыйшлі з рускай мовы. І гэтая пошасць пашыраецца зараз з неймавернай хуткасцю. Мы можам пачуць "нецэнзуршчыну" амаль паўсюдна. Хаця настаўнікі беларускай мовы вучаць дзяцей высокай паэзіі. Сярод паэтаў Беларусі пачэснае месца адводзім М.Багдановічу і Я.Купалу. Так, настаўнікі беларускай мовы прысутнічалі на ўроку ў школе №2 г.Слоніма, дзе настаўніца Р.К.Міжурына правяла з дзецьмі ўрок па тэме "Водгукі антычных ідэй і вобразаў у лірыцы М.Багдановіча". Р. К. Міжурына пасля гэтага ўрока атрымала запрашэнне на ўдзел у канферэнцыі па тэме "Вывучэнне беларускай паэзіі ў кантэксце сусветнай", якую праводзіў Гарадзенскі дзяржаўны універсітэт. Настаўнік СШ №4 Э. І. Мікелевіч правёў адкрыты ўрок у форме дыскусіі па тэме "Паэзія Я. Купалы і беларускасць". На высокім культурным і мастацкім узроўні дзесяцікласнікі аналізавалі лірыку Купалы, які будзіў "сон" нацыі, як біблейскі прарок. Купала-прарок клікаў беларусаў пастаяць за сябе, за сваю мову, край. Яны ж яму ў адказ: " А колькі нам дасі чырвонцаў, калі мы пойдзем за табой?" Як гэта падобна на сучаснае: "А колькі каўбасы дасць нам ваша беларускасць?". Біблія ж вучыць: "Не хлебам адзіным жыве чалавек, а словам Божым". Настаўнікі беларускай мовы нясуць гэтае слова дзеткам, роднае беларускае слова.

З цікавасцю вывучаюць родную мову і вучні рускамоўных школ горада, я маю на ўвазе 9-ую і 5-ую школы, дзе вучацца, у асноўным, дзеці вайскоўцаў. Мы былі сведкамі таго, як настаўнікі СШ №9 І.М. Старчанка, Г.С.Лапато, СШ №5 Н.М. Навіцкая, З.І.Карповіч змаглі паказаць, як яны асвойваюць тэхналогію развіццёвага навучання ў працэсе вывучэння беларускай мовы, як выхоўваюць дзяцей сродкамі роднай мовы. Сапраўднымі патрыётамі роднага слова можна назваць Т.І. Вянскоўскую (СШ №1) і Н.В.Міхальчэню (СШ №8).

У горадзе аднавіла працу ТБМ. У асноўным, у яго ўваходзяць настаўнікі і бацькі СШ №5 і СШ №10. Настаўніца англійскай мовы А.М.Пыркова выбрана сябрам абласной Рады ТБМ. Мы ўдзельнічалі ў акцыі па падпісцы "Нашага слова" – органа ТБМ, а таксама заказалі малебен 27 чэрвеня па патрымцы роднай мовы.

Як жа ў нашым горадзе пастаўлены справы з адкрыццём беларускамоўных першых класаў? Можна сказаць, што на нулі. Русіфікацыя працягваецца, яна поўным ходам ідзе ў школы. Чыноўнікі адукацыі спасылаюцца на тое, што няма жадання бацькоў вучыць дзяцей па-беларуску. І калі бацькам усё роўна, то трэба, каб настаўніцтва і інтэлігенцыя сказалі свае слова ў абарону роднай мовы. Хоць "каўбасы" нам мова не прыбавіць, але дасць уцеху для душы і падтрымку ў цяжкую хвіліну. А гэта грунт, аснова моцы чалавечай асобы. Бо хлусня тое, што наша мова бедная. У Бібліі напісана: "Хлусня не мае пад сабой грунту, асновы". Вось чаму я хачу звярнуцца праз газету да інтэлігенцыі, рабочых, службоўцаў горада і раёна, каб яны выступілі ў абарону роднай мовы. Толькі пасля нашых нама-ганняў можна будзе дачакацца таго, што ў горадзе з'явяцца беларускамоўныя першыя класы.

***Таццяна Трафімчык**, старшыня Слонімскай гарадской суполкі ТБМ.*

"На Беларусі Бог жыве!"

Уладзімір Караткевіч.

Бывае, у наш складаны і супярэчлівы час, мы забываемся на самаке галоўнае ў жыцці чалавека – на духоўнасць. Гэта менавіта тое, што вылучае нас з вялікай колькасці жывых істот. Гэта тое, што падтрымлівае ў складаную хвіліну і надае ўпэўненасць у заўтрашнім дні. Для тых, хто страціў гэтую ўпэўненасць і каму неабходна падтрымка, хто верыць у будучыню Беларусі і беларускага народа ў Свята-Петра-Паўлаўскім саборы, у Менску, кожную сераду а 17-й гадзіне ідзе служба "Малебен за беларускі народ".

На цудоўнай беларускай мове, адораны Божым дарам духоўнага настаўніка айцец Георгій Латушка служыць "Малебен" з акафістам святым мучанікам Віленскім Антонію, Іяану і Яўстафію.

У спалучэнні з царкоўнымі песьняспевамі, гэта робіць на чалавека такое ўражанне, нібы ён знаходзіцца ў нейкім чароўным Свеце – у Краіне сваёй мары.

Дзякуючы намаганням і адданасці айца Георгія Латушкі, які аб'яднаў і іншых святароў, і вернікаў на малебен прыходзіць усё больш і больш шчырых беларусаў.

У Храме Божым па-сараўднаму адчуваеш, што толькі зварот да Веры можа выратаваць кожнага чалавека па асобку і грамадства ў цэлым.

Магчыма, зварот да духоўнасці дапаможа нам зберагчы нашу Краіну!

Леванкова А.А. Настаўніца.

Павел Сцяцко,
доктар філалагічныхнавук, прафесар, намеснік старшыні Гарадзенскай абласной рады ТБМ імя Францішка Скарыны

"З чужой моўнай практыкі..."

Працяг

Балавы (паказчык) – а не бальны. Слова ***бальны*** стасуецца з назоўнікам ***баль*** *'вечар з танцамі і забавамі'; 'вялікі званы абед'; 'нястомны разгул чаго-небудзь' (рэакцыі, ваеншчыны)*. Напрыклад, ***бальныя танцы***. Ад слова ***бал*** *'адзінка вымярэння сілы або ступені прыроднай з'явы', 'лічбавая ацэнка поспехаў у навучальнай установе, дасягненняў у спорце'* – натуральным ёсць прыметнік ***балавы***: "Былая пяцібалавая сістэма ацэнкі ведаў навучэнцаў цяпер ужо заменена на чатырохбалавую" (Настаўніцкая газета. 21.07.1997).

Нажаль, нашыя слоўнікі пераносяць на свае старонкі расейскія аманімічныя формы і пішуць: ***бальны танец і бальная сістэма ацэнкі ведаў.*** Так, у "Беларуска-рускім слоўніку (Т.1. Мн.,1988.С.171) чытаем: "Бальны І.(прил. к баль) бальный; бальны ІІ.(прил. к бал) бальный; бальная сістэма ацэнкі ведаў – бальная система оценки знаний". А між тым "Тлумачальны слоўнік беларускай мовы" (Т.1.Мн.,1977.С.330) засведчыў: "Балавы, -ая,-ае. Які вызначаецца з дапамогаю балаў. Балавая сістэма ацэнкі". На старонцы 335: "Бальны, -ая,-ае. Які мае дачыненне да балю. Бальнае плацце. Бальныя танцы".

Але каб не разыходзіцца з усесаюзным стандартам, дзе розным беларускім утварэнням – бальны і балавы – адпавядае аманімічная ў вымаўленні форма ***(бальный)***, нашыя слоўнікі бяздумна пайшлі таксама на гэтую аманімію, што і засведчыў згаданы БРС-88. Бачым, нажаль, гэтую недарэчнасць і ў згаданым ТСБМ (Т.І.С.335): "Бальный". Які мае дачыненне да бала1. Бальная сістэма ацэнкі ведаў". Але ж ***бал*** у беларускай мове не ўтварае аманімічнай пары, бо мы маем два словы, якія розняцца фінальнымі фанемамі: ***бал*** (з фанемаю ,***<л>)*** і ***баль*** (з ***<л'>***). Новы "Тлумачаль-ны слоўнік" (Мінск, 1996. С.79) у артыкуле "Бал – адзінка вымярэння" падае аж два прыметнікі ад яго – ***бальны*** і ***балавы*** і ілюструе прыкладамі: "Бальны танец. Сістэма балавай (бальнай) ацэнкі. Але ж прычым тут ***(бальны танец)***? Гэты ж прыметнік ад ***баль***, а не ад ***бал***. Гэта, дарэчы, пацвярджае і сам слоўнік, дзе на 80с. чытаем: "Баль 'вечар з танцамі', прым. ***бальны***. Бальныя танцы". бачым, аўтарка артыкулаў "Бал" і "Баль" у гэтым слоўніку З.М.Кудрэйка механічна перапісала іх з даведніка: С.И.Ожегов. Словарь русского языка. М.,1982.С.34). пра што сведчаць і ілюстрацыі: "***Бал***... Большой танцевальный вечер. Бальные танцы" і ***Балл*** 'единица оценки, силы какого-н. явления. 2. Цифровая отметка успехов (в школе, спорте)// прил. ***балловый*** и ***балльный***". Пры гэтым той самы прыклад з танцамі "яна (каб не "памыліцца") паўтарыла двойчы" (?!).

Але ж у расейскай мове тое, што аўтарка перадае прыметнікам бальны, мае рознае напісанне: ***бальный*** (ад ***бал***) і ***балльный*** (ад ***балл***).

"Русско-белорусский словарь"1993 г. (і яго аўтэнтычнае перавыданне 1998 г.) рас. ***балльный*** перакладае адмысловым словам ***балавы***; ***бальная система – балавая сістэма***; а слова ***бальный – бальны*** (Т.1.Сс.72-73). Як паказваюць матэрыялы гэтага слоўніка, нарматыўнымі мусяць быць: ***балавы*** (да ***бал***) і ***бальны*** (да ***баль***).

Гэтае нормы трэба трымацца і пры выкарыстанні слова ***балавы*** як часткі кампазітаў (складаняў): ***пяцібалавы, сямібалавы*** землятрус.

Здзіўляе ў сувязі з гэтым наступнае сцвярджэнне "Тлумачальнага слоўніка" (Т.1.Мн., 1977.С.335): "...***бальны,-ая,ае***. Другая састаўная частка складаных слоў, якая абазначае: роўны столькім балам, колькі паказвае першая частка гэтых слоў, напрыклад, пяцібальны, дзевяцібальны".

Можна было б размежаваць гэтыя аманімічныя словы – бальны І і бальны ІІ такім шляхам, як гэта бачым у РБС-93: рас. ***бальный*** да ***бал – балёвы***, а ***балльный*** да ***балл – бальны.***

Але ж найбольш паслядоўна стасуюцца якраз утварэнні ***балавы*** (ад ***бал***) і ***бальны*** (ад ***баль***). Бо ***"балёвыя танцы"*** – нязвычна і надта змушана.

Кіраўнік, спраўца, кіраўнічы – а не ўпраўляючы. Слова ***ўпраўляючы*** не фіксуе ніводны беларускі акадэмічны слоўнік. Рас. ***управляющий*** перакладаецца як: ***кіраўнік*** (каго-чаго);***управляющий делами – кіраўнік спраў*** (РБС-53.С.720); ***управляющий*** 1.прич. ***які (што) кіруе***; 2. сущ. ***Кіраўнік,-ка***, м.(каго-чаго); ***управляющий делами –кіраўнік спраў*** (РБС-93). Няма гэтага слова і ў "Слоўніку беларускай мовы" 1987 года, і нават у двухтомавым "Беларуска-рускім слоўніку" 1988-1989г.г., дзе нямала небеларускіх словаў.

Аднак у друку нярэдка бачым: ***упраўляючы*** маёнткам, ***упраўляючы*** жывёлагадоўчымі справамі ў калгасе ды інш. Трапляе яно і ў некаторыя даведнікі. Напрыклад, у кнізе "Старабеларускі лексікон. Падручны перакладны слоўнік" М.Прыгодзіча і Г.Цівановай (Мінск,1997) чытаем: "Спраўца – упраўляючы".

Як бачым, гэтае ***ўпраўляючы*** – штучна перанесенае ў беларускія тэксты рас. ***управляющий***, толькі прыстасаванае да беларускае фанетыкі і граматыкі. Звычайна яму адпавядае ў беларускай мове слова ***кіраўнік*** (утварэнне ад ***кіраваць*** – адэкват рас. ***управлять***). На месцы гэтага слова ў старажытнай беларускай мове выкарыстоўвалася і лексічная адзінка ***спраўца***, што засведчана ў згаданым "Старабеларускім лексіконе".

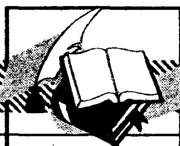
Слова ***спраўца*** – суфіксавае ўтварэнне ад ***спраўіцца (спраўляцца— 'прымусіць слухацца, надпарадкавацца, адолець, асіліць што-небудзь, перамагчы'*** (ТСБМ.Т.5.Кн.1.Мн.,1983. С.273): ***спраў(іцца) –ца – спраўца.*** Суфікс ***–ц-а (-ец)*** быў досыць прадукцыйным у беларускай мове даўнейшага часу і ў XIX стагоддзі; захоўвае сваю актыўнасць і ў наш час ***(атаковец, звыштэрміновец, шараговец, вайсковец, службовец, самапісец).***

Шматзначнае слова ***кіраўнік*** адпавядае наступным расейскім: ***1.Руководитель. глава. правитель: 2.*** *Управляющий* (БРС-89. С. 601). Каб перадаць адмысловае значэнне рас. ***управляющий,*** некаторыя даведнікі перакладаюць яго так: ***управляющий*** І (прич.) ***кіравальны, кіраўнічы; управляющий*** ІІ (сущ.) - ***кіраўнік, -ка, кіраўнічы, -чага*** (С. Суднік, С. Чыслаў. Расейска - беларускі вайсковы слоўнік. Мн., 1997. С. 219. У такім разе слова ***кіраўнічы*** выступае як субстантаваны прыметнік.

Амбасада, амбасадар і пасольства, пасол. У сучаснай маўленчай практыцы выкарыстоўваюцца не толькі словы ***пасол*** і ***пасольства***, зафіксаваныя слоўнікамі, але і неалагізмы ***амбасадар*** і ***амбасада:*** "Канферэнцыя прайшла на добрым навуковым узроўні. Прысутнічалі прадстаўнікі беларускай абмасады ў Польшчы ды консульства ў Беластоку, аднак слова не бралі" (ЛіМ.7.08.1998г.С.3). "Мікола Вярба ў 1946 г. выехаў у Канаду і адразу ўзяўся за стварэнне беларускага Нацыянальнага Камітэта, набыў вядомасць, як неафіцыйны беларускі амбасадар у Канадзе" (Полымя. 1998.№7.С.279). "5 лютага ў будынку візавага аддзела амбасабады ФРГ адбыўся вернісаж. Пяцёра маладых беларускіх мастакоў... мелі магчымасць прадэманстраваць свае творы гасцям амбасадара." (ЛіМ. 26.02.1999.С.4).

Пазычанае з польскай мовы: польск. ***ambasada 'пасольства';ambosador 'пасол'; 2.пасланец, прадстаўнік.***

(Працяг у наступным нумары.)

СТАЛІЧНАЯ СЯРЭДНЯЯ ШКОЛА № 2 ЗАКЛЮЧЫЛА ДАМОВЫ АБ ПАБРАЦІМСТВЕ З КАЛЕДЖАМІ ФРАНЦУЗСКІХ ГАРАДОЎ ЛЕ-ПЮІ І ЦЬЕРА

Менск, 2 жніўня. Сталічная сярэдняя школа № 2 заключыла дагаворы аб пабрацімстве з каледжамі французскіх гарадоў Ле-Пюі і Цьера, якія знаходзяцца ў правінцыі Аверны.

У гутарцы з карэспандэнтам БелаПАН дырэктар школы Аляксандр Сядзяка адзначыў, што гэтая беларускамоўная навучальная ўстанова з паглыбленым вывучэннем французскай, англійскай і польскай моў мае даўнія традыцыі супрацоўніцтва і абмену з каледжамі і ліцэямі Францыі і Польшчы, прычым лепшыя вучні школы штогод накіроўваюцца ня бясплатнае навучанне ў французскія каледжы.

Школа, якая налічвае амаль 130-гадовую гісторыю, з'яўляецца адной са старэйшых у Мінску і пасля пераезду са старога будынка па вуліцы Чырвонаармейскай вось ужо больш за два дзесяцігоддзя размяшчаецца па праспекце Ракасоўскага ў сталічным мікраёне "Серапбранка". Школа добра вядома ў Мінску высокім узроўнем арганізацыі вучэбна-вых. ваўчага працэсу, духам гуманізму і прыхільнасцю перад высокароднай настаўніцкай працай. Кваліфікаваныя школьныя педагогі з уважлівасцю ставяцца да развіцця творчай, інтэлектуальнай, культурнай асобы вучня – у школе шырока выкарыстоўваюцца сучасныя метадыкі і спадарожнікавае тэлебачанне, актыўна працуюць спартыўныя, танцавальныя, фальклорныя і драматычныя гурткі, сярод якіх найбольш вядомы "Французскі тэатр".

Вучні і настаўнікі школы ахарактарызавалі свайго дырэктара, як чалавека разумнага, клапатлівага і адоранага. Фізік па адукацыі і настаўнік па прызванні, Аляксандр Сядзяка валодае французскай і англійскай мовамі, а ў штодзённым жыцці карыстаецца выключна беларускай мовай. Дзецям вельмі спадабаецца, як іх дырэктар пад гітарны акампанемент пранікнёна выконвае класічныя творы і песні на многіх мовах народаў свету.

Аляксандр Сядзяка звяртаецца да жыхароў Мінска з прапановай накіроўваць сваіх дзяцей-першакласнікаў у ягоную школу. Тэлефоны для даведак: (017) 248-32-02 і 248-18-04.

Марат Гаравы, БелаПАН.

А добрыя суседзі яны і засталіся добрымі суседзямі

Працаўнікі Ратнаўскага раёна Украіны і Маларыцкага раёна Беларусі вырашылі сёлета ўзнавіць згубленыя сувязі, якім садзейнічала сяброўства на працягу многіх дзесяцігоддзяў у бытнасць Саюза ССР. Апошняе дзесяцігоддзе працаўнікі раёнаў не сустракаліся. А ў гэтым годзе дэлегацыі двух раёнаў пабывалі ў беларускай вёсцы Боркі і ўкраінскай Картэлісы, якія знаходзяцца недалёка адна ад другой. У час вайны абедзве вёскі былі спалены фашыстамі.

На мяжы паміж дзвюх вёсак многа гадоў таму быў высаджаны парк у гонар 50-годдзя СССР. Гэта – сімвал дружбы двух народаў-братоў. Тут сёлета адноўлены памятны знак.

На здымку: Сусрэліся дзве народныя майстрыхі ўкраінка Марыя Чёрна з вёскі Замшаны і беларуска Валянціна Арцімук. Абедзве займаюца вышыўкай і саломапляценне.

Фота Рамана Кабяка, БелТА.

НАПЯРЭДАДНІ НАВУЧАЛЬНАГА ГОДА МНОГІЯ МАГІЛЁЎСКІЯ ШКОЛЫ ЗАСТАНУЦЦА БЕЗ РАМОНТУ

Магілёў, 15 жніўня. Фінансавыя праблемы, якія адчуваесістэма школьнай адукацыі, паставілі на мяжу зрывузавяршэнне падрыхтоўкі сярэдніх школ Магілёва да пачатку новага навучальнага года. Паводле звестак на сярэдзіну жніўня, на правядзенне бягучага рамонту школ з гарадскога бюджэту выдаткавана толькі 65 працэнтаў грошай ад запланаванай раней сумы, так што ўжо сёння відавочна, што цэлы шэраг навучальных устаноў абласнога цэнтра пачнуць навучальны год без адноўленых актавых і спартыўных залаў, кабінетаў; некаторым не пазбегнуць дэфіцыту спартыўнага інвентара, камп'ютэраў і іншага навучальнага абсталявання. Трэба адзначыць, што на працягу вось ужо некалькіх гадоў школы не разлічваліся за аказаныя паслугі з гарадскімі камунальнымі службамі. Але, калі камунальнікі пакуль цярпліва чакаюць вяртання даўгоў, то прадпрыемствы грамадскага харчавання, якім сістэма гарадской адукацыі запазычыла яшчэ з мінулага навучальнага года каля 9 мільярдаў рублёў, звярнуліся да гарадскіх улад з лістом, у якім папярэдзілі аб сваім нежаданні забяспечваць школы харчаваннем, пакуль доўг не будзе пагашаны. Пры гэтым, улічыўшы вопыт мінулых гадоў, кіраўнікі грамадскага харчавання папрасілі перадаплату ў 36 мільярдаў рублёў. Аднак у гарвыканкаме пакуль згодныя толькі вярнуць даўгі. Пра перадаплату, улічваючы беднасць гарадской казны, не можа быць і размовы. *Канстанцін УВАРАЎ, БелаПАН.*

" Ён застанецца ў памяці нашчадкаў"

На парэпаных лапах ялін
Выпаўз ельнік на мокрае ўзлессе
І да свежых туліў каляін
Мяккі сум жураўлінае песні.
Міхась Скобла.

У Вільні на могілках Ліпоўка Таварыства Беларускай культуры паставіла помнік вядомаму дзеячу Леваніду Каралю, аўтар помніка скульптар Эдуард Падбярэзкін. Мінуў год, як перастала біцца сэрца добрага, сумленнага чалавека, патрыёта сваёй радзімы, адданага беларускай справе. Л.Кароль (1922 – 1998 г.) скончыў Віленскую беларускую гімназію; бацька – Сымон Кароль – выкладчык гімназіі. Л.Кароль быў частым і ганаровым госцем у беларускай школе Вільні. Меў уласную багатую бібліятэку, дапамагаў у выбары літаратуры. Заўсёды сціплы, вытрыманы. На працягу многіх гадоў ён быў сакратаром, карэктарам беларускіх старонак у газетах, потым – у "Руні", скарбнікам у ТБК, уваходзіў у раду. Ліпеньскі спякотны дзень. Ён працаваў на лецішчы, а вечарам спяшаўся на паседжанне рады ТБК і па дарозе памёр, не дайшоў некалькі дзесяткаў метраў. Гэта была такая страшная навіна для беларусаў Вільні. Пакуль чалавек жыве, працуе неяк не задумваешся, здаецца так і трэба. А калі чалавек адыходзіць, тады інакш асэнсоўваеш жыццё. Пасля нашых мерапрыемстваў, часта разам ішлі на прыпынак, доўга глядзела ўслед і думала: "Няўжо некалі не будзе сярод нас гэтага чалавека". І гэта здарылася. Мы ўсе на зямлі толькі госці. Адыходзяць у іншы свет апошнія із "магікан", нашчадкі беларускай інтэлігенцыі. На чысціні беларускіх прынцыпаў яны трымаліся.

Ён быў прыкладам для маладзейшага пакалення. Прайшоў год, замены Л.Каралю няма. Скончыў Віленскі універсітэт, усе жыццё працаваў у інстытуце электраграфіі, меў шмат навуковых публікацый, адкрыццяў. На адкрыцці помніка прыйшлі родныя, сябры, супрацоўнікі, спевакі беларускага хору, у якім быў салістам Л.Кароль, ён дапамагаў у выбары рэпертуару. Ахвяраванні на помнік збіралі беларусы Вільні. "Але, каб, нават ніхто не даў бы, я сам, за сваю пенсію паставіў бы", — сказаў кіраўнік ТБК, даўні сябар Л.Караля, Хведар Нюнька пад час адкрыцця помніка. Добрыя ўспаміны застаюцца ў сэрцах тых, хто ведаў Леваніда Караля.

Леакадзія Мілаш, г.Вільня

52 ГРАМАДСКІХ АБ'ЯДНАННЯ ГАРАДЗЕНШЧЫНЫ, НЕ ПАДАЎШЫЯ ДАКУМЕНТЫ ДЛЯ ПЕРАРЭГІСТРАЦЫІ ВА ЎСТАНОЎЛЕНЫ ТЭРМІН, БУДУЦЬ ЛІКВІДАВАНЫЯ Ў СУДОВЫМ ПАРАДКУ

Горадня, 16 жніўня. Са 155 аб'яднанняў, раней зарэгістраваных у Гарадзенскай вобласці, дакументы на перарэгістрацыю падалі 103 арганізацыі. Як вядома, згодна з дэкрэтам кіраўніка дзяржавы, тэрмін падачы дакументаў для перарэгістрацыі завяршыўся 1 жніўня. На сёння працэдуру перарэгістрацыі прайшлі 17 аб'яднанняў. 52 арганізацыі, не падаўшыя дакументы на перарэгістрацыю, будуць ліквідаваныя ў судовым парадку.

У Міністэрстве юстыцыі таксама прайшлі перарэгістрацыю 6 палітычных партый, аднак пакуль толькі Партыя камуністаў Беларуская падала дакументы на пацвярджэнне статуса сваіх 15 арганізацый, дзеючых на Гродзеншчыне.

Ася КУНІЦКАЯ, БелаПАН.

Старажытнай "Альбе" --другое жыццё

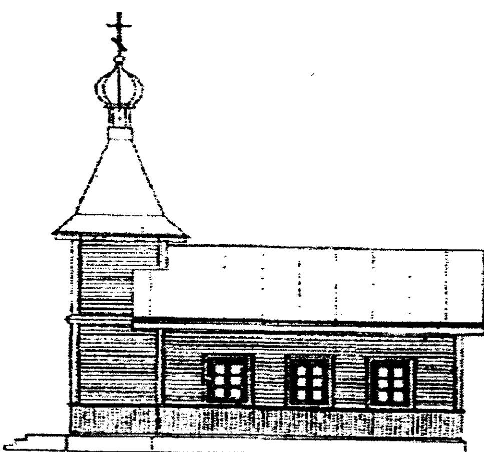
Старажытны парк Альба ў Нясвіжы сёлетнім летам прыехалі аднаўляць студэнты з усёй Беларусі. Экалагічны валанцёрскі лагер у складзе 70 студэнтаў – прадстаўнікоў усіх ВНУ нашай краіны – размясціўся ў адной з сярэдніх школ горада. Маладыя эколагі працавалі на ачыстцы тэрыторыі парка, якая займае 300 гектараў. У часы князёў Радзівілаў тут былі высаджаны знакамітыя "італьянскія сады". Сядзібы Радзівілаў і паркавыя ансамблі, што прылягаюць да яе, былі ў старажытнасці вядомы на ўсёй Еўропе.

У наш час парк Альба прыняў выгляд лесапаркавага масіву, дзе яшчэ можна сустрэць шматвекавыя ліпы і дубы. Давесці гэту тэрыторыю да належнага выгляду і ўзяліся ўдзельнікі экалагічнага валанцёрскага лагера "Альба-парк".

На здымку: студэнты беларускіх вну за работай.
Фота Аляксандра Дзідзевіча, БелТА.

БАРАЎЛЯНЫ – НАШ БОЛЬ І СМУТАК

На тэрыторыі НДІ анкалогіі і медрадыялогіі будуецца капліца ў гонар абраза Божае Маці **"ЗАСПАКОЙ МОЙ СМУТАК".** Прыхадскі савет Свята-Траецкае царквы звяртаецца да ўсіх з просьбай дапамагчы фінансава або будаўнічымі матэрыяламі.

Наш р/р 3015202090017 код 776 ва Усходнім аддзяленні Белбізнесбанка

Тэлефоны 239-57-67 і 268-82-20.

Беларускія праклёны

Чалавечае жыццё скроена так, што ў ім існуе не толькі прыязнасць, добразычлівасць, ветлівасць, але надараецца непаразуменне, непрыязнь. Тады людзі ў адносінах між сабою скарыстоўваюць звычайную лаянку, як апошні аргумент сваёй праваты ці можа свайго бяссілля. Не варта браць да ўвагі той бруд, які можна зараз пачуць паўсюдна. Гэта запазычанасць, хутчэй за ўсё навязанае нам "вялікаю і магутнаю братэрскаю мовою". Для беларускага моўнага асяроддзя яно не характэрнае. Такіх выказванняў пазбягаюць не толькі інтэлігентныя людзі, але іх цураюцца — такое можна назіраць і сёння — старыя дзяды і бабулі дзесьці ў глухой вёсачцы. Брудны расейскі мацюк імі не ўспрымаецца ні пры якіх абставінах.

У беларусаў спакон веку існавала свая сістэма знявагі. І назоў ёй — праклёны. Такая з'ява, як праклёны, у нашай моўнай культуры даследавана мала. Канешне адносіць іх да культуры чалавекаа нельга, бо яны (праклёны) у большасці сваёй выказваюцца людзьмі ўвогуле безкультурнымі, выказваюцца ў гневе з пагардаю да суразмоўца. Якая гутарка можа ісці пра культуру, калі твой апанент жадае табе: ***"Каб з цябе жывога шкуру злупілі (здзерлі)"***. Але паколькі такая з'ява спрадвеку існавала і працягвае існаваць зараз у нашым жыцці, нашай мове, то нельга заплюшчваць вочы і рабіць выгляд, што быццам бы нічога такога няма.

Праклён — пажаданне чалавеку, іншы раз жывёле, нечага кепскага.

Правесці нейкую класіфікацыю праклёнаў цяжка. Цяжка з той прычыны што іх нельга размежаваць, скажам па паходжанні, па форме ці хаця бы акалічнасцях ужывання. Ужываюцца яны пры непрымірымай спрэчцы, іншы раз, нават, бяздумна. Апаненты выгаворваюць, бывае, усё, што трапляецца, як гаворыцца, на язык.

Адно, што неабходна заўважыць, што праклёны — устойлівыя выразы, у якіх выказваюцца непрымірымыя пажаданні канкрэтнай асобе ***(каб табе, каб цябе)***, хіба што за рэдкім выключэннем ***(сабаку сабачая смерць, усяроўна са светам жыць не будзеш)***. Але ў апошнім выразе можна вельмі лёгка ўстанавіць займеннік "ты", не змяніўшы сэнс выказвання. У рэдкіх выпадках не выкарыстоўваецца ***"каб"***. У якасці прыкладаў можна прывесці такія: ***хваробу табе ў бок, ды магіла яго ведае.*** Сустракаюцца праклёны, якія скіраваны на нейкую падзею, хутчэй за ўсё на цяжкае, неўладкаванае жыццё: ***каб яно ўсё балотам стала (заплыло); каб яго пярун спаліў.*** Ды больш новы, што адпавядае нашаму часу: ***каб ты штогод прэзідэнта выбіраў.***

У большай частцы можна неяк акрэслена вызначыць два асноўныя тыпы праклёнаў; у якіх жадаецца штосьці непрыемнае ды благое і тыя, якія нясуць пажаданне смерці. Да першага тыпу варта аднесці наступныя праклёны: ***трасца (ліха) табе ў бок (у жыцці); каб табе дзеці ўсё жыцце так дапамагалі; каб ты скакаў голы; каб усё жыцце пад сябе рабіў; каб ты свайго ценю баяўся; каб табе пярун ногі паперабіваў; каб табе даў Бог дзеравянныя ногі; каб табе даў Бог на старасць торбу, лапці і мяшок; каб ты век збожжа сеяў, мак малаціў; каб ты па прыску скакаў; каб табе рукі адсохлі і адваліліся.***

Як звычай гэтыя праклёны кажуцца ў адказ на нейкае благое дзеянне ці слова суразмоўца і ўдала дапасуюць тэме гутаркі.

Значную частку праклёнаў складаюць праклёны, у якіх выказваюцца свайму непрыяцелю пажаданне смерці ***(каб ты спрог, каб ты землю засквары)***. У гэтым выпадку вельмі шмат праклёнаў са словамі ***маланка, пярун, гром*** і ўжываюцца яны значна часцей ад іншых слоў: ***каб цябе маланка спаліла, каб цябе гром забіў на гладкай дарозе, каб цябе пярун застрэліў***. Вышэй прыведзеныя словы могуць быць ужыты ў любым выпадку, у любых выказваннях і сутнасць іх не зменіцца.

Ёсць частка праклёнаў, у якіх канкрэтна вызначаецца тэрмін спаўнення пажадання ды форма яго спаўнення: ***каб ты не перазімаваў; каб ты не вярнуўся; каб ты не дачакаўся другога года; каб ты спяваў апошні раз; каб ты касіў нагамі; каб ты спяваў у воўчых зубах; каб ты рукі згарнуў.***

Існуюць і такія праклёны: ***каб ты рукі склаў; каб ты задушыўся маленькім; каб ты сеў там, дзе дна няма; каб ты голы скакаў.***

У некаторых праклёнах форма спаўнення больш канкрэтызавана: ***каб з цябе жывога шкуру злупілі (здзерлі); каб твае мяса сабакі па свеце цягалі; каб цябе ўздула як гару, каб цябе халера забрала, каб цябе спарыжавала.***

У апошні час сустракаюцца і тэхнічныя праклёны з паўжартлівым зместам. Такія, як ***каб твае дзеці тэлевізара баяліся.***

Напачатку было сказана, што праклёны могуць выказвацца, як людзям, так і жывёлам, жывым істотам. Тут трэба зазначыць, вышэй прыведзеныя праклёны могуць ужывацца амаль што заўжды.

Вельмі часта да большай важкасці выказвання дадаюцца словы ***"Дай Бог ...", "Бог даў ..." ці "Дай Божа..."***

На прыканцы і мне хочацца сказаць усім ворагам беларускага слова, усім хто збыткуе з нашае мовы, чыста беларускае, шчырае пажаданне: ***"Дай Божа, каб у хуткім часе не стала такіх на зямлі нашай!***

Язэп Палубятка.

МАСКОЎСКІ БОТ

У "Нашым слове" да і іншых незалежных газетах часта вядзецца размова пра гаротны стан беларускай мовы, культуры, што мова знікае з ужытку. Як бы улады не хацелі яе знішчыць, у іх нічога не атрымліваецца. Якую можа прынесці нам культуру наш кіраўнік Беларускай дзяржавы, калі ён сам належыць да другой нацыянальнасці, якая можа толькі красці ды махляваць. Што і робіцца на працягу апошніх пяці гадоў. Разбурана эканоміка, сельская гаспадарка ляжыць на лапатках, цэны з кожным днём ляцяць угару. А па Беларускаму тэлебачанні паказваюць, што ўсё добра, эканоміка набірае моц. Але ж толькі Яму нехта перашкаджае.

Вынішчаецца культура, мова, нашыя традыцыі. Нашыя карані вынішчаліся амаль на працягу двухсот гадоў. І толькі дзякуючы нашым продкам мы захавалі ўсё гэта. Хутчэй сканае гэты рэжым (а яму ужо мала засталося) чым нашая нацыя. Толькі ні трэба губляць надзеі. І усім сумленным Беларусам трэба старанна вывучаць нашую матчыну мову. Паглядзіце на цыганоў, яны валодаюць дзвюмя мовамі, захавалі сваю культуру, традыцыі. Яны аказваюцца разумнейшыя за нас і трэба з іх браць прыклад, каб нам як нацыі не ўмерці. А нашым дэмакратам трэба часцей выступаць з лекцыямі, выязджаць у школы, вучэльні і г.д. А не весці спрэчкі, якая вядучая і галоўнейшая партыя. Даўно ўжо трэба аб'яднацца ўсім партыям і сілам супраць аднаго ворага, не так Лукашэнкі, як супраць маскоўскага бота.

Усё гэта сыходзіць толькі ад маскоўскіх спецслужбаў. Толькі яны падтрымліваюць нашага дыктатара. І ўсё робіць дзеля таго, каб захаваць гэты рэжым. Масква глытае ўсе пляўкі, ад Лукашэнкі, як бы быццам не заўважае іх здзек, дзеля захопу нашай тэрыторыі. Вайною не пойдзеш, бо час не той, і тады Захад па-іншаму адрэагуе.

І тое што робіцца цяпер на Беларусі, гэта ўсё прадказваў яшчэ ў 1994 годзе Зянон Станіслававіч, звязана з прыходам да ўлады маскоўскага стаўленіка Лукашэнкі, а гэта ўжо відавочна цяпер (тады кандыдату ў прэзідэнты Лукашэнку, простаму дэпутату далі выступіць на тэлебачанні чытыры гадзіны, а другому кандыдату – другой асобе ў дзяржаве, далі толкі дзве гадзіны). Трэба ж было давесці эканоміку да развалу, што мы і бачым зараз. А потым скупіць нашы заводы. Многія прадпрыемствы знаходзяцца ў руках маскоўскіх дзяльцоў, ці большая палова акцый. Напрыклад, Мозырскі і Наваполацкі нафтаперапрацоўчыя заводы, ды і шмат іншых. Што атрымалася і на Слонімскай камвольна-прадзільнай фабрыцы.

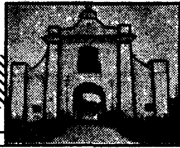
Былы дырэктар Чумакоў (рускі) паклаў на лапаткі фабрыку. Рабочыя працавалі па два дні на тыдзень, а то і наогул па месяцах стаялі, то сыравіны не было, то збыту прадукцыі, тады сабраліся акцыянеры і на агульным сходзе выбралі новага дырэктара спадара Баркоўскага, ён у месячны тэрмін запусціў фабрыку. Знайшоў сыравіну, збыт прадукцыі. Гэта не спадабалася ўладам і яны вырашылі зняць гэтага вумніка. А каб зняць трэба матывы, фабрыка працуе, людзі занятыя на сваіх працоўных месцах. Нікога не скарачаюць, як пры Чумакову. Дык вырашылі яго на павышэнне пасланць, у аблвыканкаме паперамі забаўляцца. Прыём грамадзян весці ды нічога не вырашыць. А на фабрыцы жывыя грошы ў руках круціліся ды і гаспадаром лічыўся, хоць невялічкім, але пры скарбніцы. А ў Гародні вялікім гаспадаром ды без скарбніцы. Як не хацеў ісці з цёплага крэсла, але ж яго вымусілі (кажуць нават прыстрашылі). Ды каб больш такога не паўтарылася, а то могуць выбраць другога такога Баркоўскага. І ўжо на пасаду дырэктара фабрыкі прызначылі спадара Галіча. Ну а той вярнуў усё на сваё месца, як і пры Чумакову.

І мне хочацца звярнуцца да ўсіх грамадзянаў Беларусі, асабліва да рускіх. Паважайце той народ, сярод якога жывяце, яго культуру, традыцыі, мову. Гэта наша Радзіма, Радзіма нашых дзяцей, унукаў. На гэтай зямлі застануцца вашыя магілы. І ад сённяшняга дня залежыць вашая будучыня, лёс вашых дзяцей. Не грэбуйце нашай мовай беларускай. Мова дана Госпадам. Госпад разумее ўсе мовы. Але ж ці разумее нас, беларусаў? Але ж ці разумее тых хто тут жыве.

Пятрусь Жукоўскі.
Слонім.

Вынікі перарэгістрацыі арганізацый і суполак Т Б М імя Францішка Скарыны

№№ п/п	Назва арганізацыі	Кіраўнік арганізацыі	Тэлефоны	Паштовы адрас	Дата перарэг-цыі	Колькасць суполак	Колькасць сяброў
	6. Менская вобласць						
1.	Менская абласная арганізацыя	Банкевіч Генадзь Ул-міравіч	(017) х.252-82-25	220014, г.Менск, вул.Бельскага, 61-18	27.06.99	59	1070
2.	Менская раённая арганізацыя	Кучынскі Валеры Георгіевіч		г.п.Ждановічы, вул. Садовая, 8а	14.05.99	3 (3)	36 (36)
	Ждановіцкая суполка	н.Дундалевіч Людміла Мік.		г.п.Ждановічы вул. Садовая, 8а	14.05.99	(1)	(11)
	Бараўлянская суполка	Мінакова Святлана Анатоль.	сл. 269-64-03	223052, п.Лясны, 16-63, Менскі р-н	14.05.99	(1)	(15)
	Заслаўская суполка "Нашчадкі Рагнеды"	Малаш Юрый Леанідавіч	х.259-53-62 х.246-58-98	г.Менск, Партызанскі праспект, 91-32	14.05.99	(1)	(10)
3.	Барысаўская суполка	Белы Іван Юр'евіч	сл. 4-48-47 х.6-93-47	222120, г.Барысаў, вул.М.Горкага, 71 - 19	27.06.99	1	13
4.	(Дзяржынская) Койданаўская суполка	Яначкін І.	сл. 283-02-82 х.274-62-68	220098, г.Менск, вул.Слабадская, 45-47	27.06.99	1	16
5.	Клецкая суполка	Князева Часлава Вячаславаўна	(293) х. 54-3-95 сл. 55-0-68	222640, г.Клецк, вул. 17 Верасня, 2-5	14.05.99	1	21
6.	Маладзечынская гарадская аргані-цыя	Бярнацкі Віктар Васільевіч	(01773)х.6-54-91 сл. 2-61-41	222310, г.Маладзечна, вул.Вялікі Гасцінец, 129-77	14.05.99	7	103
7.	Мар'інагорская суполка	Жаўняк Уладзя	(213) 4-34-56	222810, г.Мар'іна Горка, вул.Чапаева, 14-1-17	14.05.99	1	6
8.	Мікуліцкая (вясковая) суполка	Красоўскі Лявон Мікалаевіч	(01715) 52-6-72	223310,в.Мікулічы, Бярэзінскага раёна,СШ	14.05.99	1	10
9.	Салігорская гарадская арганізацыя	Мацюкевіч Марыя Сцяпанаўна	сл. 3-15-81 х.3-21-25	223710, г.Салігорск, вул.Заслонава, 95-227	27.06.99	8	109
10.	Смілавіцкая раённая арганізацыя	Кароткі Мікалай Мікітавіч	х.53-6-67	223216,г.п.Смілавічы,Магілёўская шаша,1-1	27.06.99	3	19
11.	Слуцкая суполка	Гарнік Сяргей Уладзіміравіч		223610, г.Слуцк, вул.Сацыялістычная, 172-105	14.05.99	1	13
12.	Стаўбцоўская раённая арганізацыя	Пяткевіч Генадзь Сцяпанавіч	(01717) 4-67-15	222660, Стаўбцоўскі р-н, в.Новы Свержань, вул.Зарэчная, 11	14.05.99	28 (1)	695 (8)
	Налібоцкая (вясковая) суполка	Груневіч Зміцер	48-4-76	222683, в.Налібокі, Стаўбцоўскі р-н, вул.Ліпеньская, 40	27.06.99	(1)	(8)
13.	Смалявіцкая суполка	Каржэўскі Віктар Мікалаевіч		222160, г.Жодзіна, пр.Леніна, 21 -85	14.05.99	1	8
14.	Жодзінская гарадская арганізацыя	Лапіцкі Аляксей Іванавіч	х.75-9-10	222160, г.Жодзіна, вул.Ф.Скарыны, 3-115	14.05.99	3	21

ПРА ГВАЛТ НАД МОВАЙ

Пачну з фактаў палітычнага ўмяшання ў моўную практыку. Яно пачалося на пачатку 30-х гадоў і доўжыцца ўжо многія дзесяцігоддзі. Рэформу беларускай мовы, праведзеную ў 1933 годзе, сёння згадваюць амаль усе. А было ж і яшчэ нямала невядомых шырокаму колу ці забытых ужо бальшавіцкіх атак на нашу мову – мову-гаротніцу. "Колькі душылі яе і травілі, а не складае падбітае крылле, а ўсё жыве і ніяк не канае – песня азёрная, казка лясная..." (Г. Бураўкін).

Мала хто ведае, чым кіраваліся нашы "бацькі нацыі", калі ў 1957 і 1959 гадах пры "ўдакладненні і частковых зменах існуючага беларускага правапісу" ўзаконілі замест ***у*** канчатак ***а*** для слоў ***камунізм, сацыялізм, марксізм, ленінізм***. Мне расказваў пра гэта член-карэспандэнт АН Беларусі Міхаіл Рамановіч Суднік, які ў 1957 годзе ўзначаліў акадэмічны Інстытут мовазнаўства і ўдзельнічаў у складанні новых "Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі". А змусіла яго падзяліцца са мною ўспамінамі такая нагода.

У 1978 годзе выйшла з друку перапрацаванае і дапоўненае выданне "Арфаграфічнага слоўніка" М. П.Лобана і М.Р.Судніка. Я апублікаваў у "Настаўніцкай газеце" рэцэнзію на гэты слоўнік. Адзначыў некаторыя хібы, выказаў асобныя пажаданні. Было, у прыватнасці, і такое: "Рэкамендуючы пісаць словы ***камунізм, сацыялізм, марксізм, ленінізм*** з канчаткам ***а*** ў родным склоне, аўтары чамусьці не прынялі пад увагу самы істотны крытэрый пры вызначэнні моўнай нормы – маўленчую практыку апошніх гадоў. У газетах, часопісах, іншых выданнях паслядоўна выкарыстоўваецца ў гэтых словах канчатак ***у*** (далей ішлі пацверджанні-прыклады з аўтарытэтных крыніц – новай Канстытуцыі, газеты "Звязда"). Праз нейкі час, будучы ў Менску, я заглянуў па справах у Інстытут мовазнаўства. Убачыўшы мяне, М.Р.Суднік завёў гаворку пра рэцэнзію, з некаторымі маімі заўвагамі згаджаўся, іншыя аспрэчваў. А наконт ***камунізм-а (-у)*** сказаў прыкладна гэтак: "Не так тут усё проста, як вам здаецца. Вы ж наўрад ці ведаеце, што перш чым пабачылі свет новыя "Правілы...", іх шмат тыдняў разглядалі ў галоўным штабе камуністаў – ЦК, а потым і нас запрасілі туды. Усё высокае начальства было там, усе паказвалі сябе нібыта вялікімі знаўцамі мовы, уносілі папраўкі. Асабліва абурыла некаторых тое, што ў праекце "Правілаў..." у лік ***абстрактных назоўнікаў***, сярод іншых з суфіксам ***-ізм- (рэалізм, патрыятызм, феадалізм, дарвінізм...)*** трапілі і гэтыя чатыры словы. "Як гэта вы, — саромілі яны нас, – ***сацыялізм***, які мы ўжо даўно пабудавалі, які стаў для ўсіх працоўных нашых рэальнасцю, ***лічыце нейкай абстракцыяй?!*** І ***камунізм*** не ***абстрактна-разумовае*** паняцце, а наша рэальнае, блізкае заўтра! Што, і ***ленінізм*** для вас ***абстрактнасць?!***" Нехта з нас асмеліўся быў сказаць, што граматыка ў паняцце "абстрактныя назоўнікі" ўкладвае свой пэўны сэнс, але – дзе там! І слухаць не хочуць, і рота раззявіць не даюць. Так і мусілі ўвесці ў "Правілы..." ***гэтыя чатыры словы як выключэнне – з канчаткам а***".

А вось другі факт гвалтоўнага ўмяшання.

Улетку 1938 года на самую высокую партыйную пасаду ў Беларусь прысылаюць з Масквы чарговага сталінскага стаўленіка ў Менску – П.К.Панамарэнку (родам з Краснадарскага краю). Азнаёміўшыся са справамі, Першы сакратар ЦК КП (б) Б піша Сталіну вялізны сакрэтны ліст "О белорусском языке, литературе и писателях". Гэты жахлівы дакумент з былога партыйнага архіва 15 кастрычніка 1993 года апублікавала на сваіх старонках "Літаратура і мастацтва". Яго немагчыма пераказаць... Запынім увагу толькі на двух момантах.

З пісьменнікаў тады засталося на волі толькі 14 чалавек. Астатніх або знішчылі, або вывезлі далёка-далёка. Пра Янку Купалу і Якуба Коласа Панамарэнка, просячы рады ў Сталіна, піша, што "іх трэба або арыштаваць, або, улічваючы абставіны, прыняць, пагаварыць..., заклікаць іх да сумленнай працы..., скарыстаць у мэтах разлажэння групы, адрыву найбольш чэсных і ліквідацыі рэштkaў нацдэмаўшчыны". Відаць, Сталін даў дазвол пакуль што не арыштоўваць, а "скарыстаць у мэтах разлажэння..."

У лісце да "бацькі Сталіна" Панамарэнка просіць падтрымаць пачатую "вялікую работу па ачыстцы беларускай мовы", здзекуецца з дзесяткаў нашых слоў (***уздым, змагар, лазня, сябр, гонар, казачны...***), а наконт лозунга ***"Пролетарии всех стран, соединяйтесь"*** даносіць, што нацдэмы замянілі слова ***"соединяйтесь"*** словам ***"злучайцеся"***, "а в народе ***"злучайцеся – злучка"***, всё равно, что и по-русски ***"случайтесь – случка"***.

Пра гэту ***"злучку"*** згадвае і Аўген Калубовіч – пісьменнік, вучоны – гісторык, асветнік, які пасля трохгадовага зняволення за "палітыку" працаваў настаўнікам, а з 1939 года быў кансультантам-метадыстам па беларускай мове ў Наркамаце асветы. Але паколькі ў яго ных успамінах фігуруе Грэкава, спачатку некалькі слоў пра яе. Надзея Грэк – мянчанка з няпоўнай сярэдняй адукацыяй. Калі ж пры Панамарэнку яе, ва ўзросце 28 гадоў, "абралі" сакратаром ЦК, а пасля і старшынёй Вярхоўнага Савета БССР, перарабілася на рускую ***Надежду Грекову***.

А цяпер дадзім слова А.Калубовічу (яго ўспаміны змяшчаліся ў часопісе "Маладосць", у дзесятым нумары за 1992 год): "Грэкава загадала ўнесці ў правапіс дзве зробленыя ёю "папраўкі" ў лозунг ***"Пралетарыі ўсіх краін, злучайцеся!"*** Па-першае, слова ***"злучайцеся"*** замяніць на ***"яднайцеся"***, бо вось яна як сакратар ЦК часта падпісвае "дырэктывы" калгасам, што ўжо пара пачынаць ***"злучную кампанію для скота"***, таму заклік ***"злучайцеся!"*** у дачыненні да пралетарыяту "неяк нядобра гучыць". Па-другое, у слове ***"яднайцеся"*** пачатковае ***"я"***, хоць і стаіць у першым складзе перад націскам, павінна пісацца праз ***"е"***, бо могуць быць выпадкі, тлумачыла Грэкава, калі слова гэтае пры пісьме ці друку трэба пераносіць, і тады пры падзеле яго можа выйсці ***"яд-"***. Для палітычнага лозунгу гэта недапушчальна, ЦК партыі на гэта не можа згадзіцца".

Ёсць у Калубовіча і пра тое, як па ініцыятыве той самай Грэкавай (Грэк) ды яшчэ Папкова (сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР) Менск сталі пісаць праз ***"і"***, ***вобласць*** – без прыстаўнога ***"в"***, бо "з ім гэта слова рэжа вуха, як бы яно – ад ***вобла***".

Добрым словам успамінае Калубовіч дацэнта Кастуся Гурскага, тагачаснага вучонага сакратара акадэмічнага Інстытута літаратуры і мовы. Як хваліцца сам Гурскі, ён на аргумент Папкова, што ***вобласць – "як бы ад вобла"***, нібыта сказаў, што тады і ***камсамол – як бы ад камса***. Не ведаў Калубовіч, што гэты ж Гурскі, на словах асуджаючы Грэкаву і Папкова, амаль у той жа час піша дакладную на імя Панамарэнкі. Яна не так даўно апублікавана (Полымя. 1994. № 10). У ёй чытаем: "Ворагі народа, шпіёны і дыверсанты, ажыццяўляўшыя шкодніцтва ў БССР, скажалі беларускую мову і ў прыватнасці беларускі прваапіс, імкнучыся скарыстаць лінгвістычны фронт у сваіх гнюсных мэтах. Правапіс быў прадметам іх шматгадовай шкодніцкай работы. Пачаць хоць бы з таго, што першы правапіс у 1918 г. адпрацаваў і склаў шпіён і правакатар Тарашкевіч. Асноўныя яго "прынцыпы" застаюцца ў сіле і па сённяшні дзень, у прыватнасці хоць бы перадача акання на пісьме... У беларускім правапісе існуе правіла, згодна з якім ненаціскныя ***"о"***, ***"е"*** пішуцца праз ***"а"***, ***"я"***... Гэта правіла таксама мае толькі варожы сэнс. Галоўная яго мэта – стварыць штучны бар'ер паміж рускай і беларускай мовай... Такое правіла губіць пісьменнасць па рускай мове ў беларускіх школах, бо вучні павінны траціць двайную энергію на засваенне рускай арфаграфіі, якая штучна адрозніваецца ад беларускай..."

Панамарэнка, саноўны навічок у мовазнаўстве, улічыў падказку дацэнта Гурскага і даводзіць Сталіну да ведама, што ў Беларусі "ўведзена як непарушны прынцып аканне, г.зн. напісанне ***"а"*** не пад націскам замест ***"о"*** і ***"я"*** замест ***"е"***. Напрыклад, ***"горад"***, ***"вялікі"***, замест рускіх ***"город"***, ***"великий"***... Ці, напрыклад, ***"Ворошилов"***, пішацца ***"Варашылаў"***. Гэта розніца, як і многае іншае штучна ўведзенае, абцяжарвае засваенне рускага і беларускага правапісаў беларускімі школьнікамі, бо дзве мовы ў школе вучыць неаднолькавым правілам".

Праўда, Панамарэнка і яго памагатыя не паспелі механічным адміністрацыйным шляхам ліквідаваць аканне, а заадно дзеканне ды цеканне – гэтыя спрадвечныя істотныя рысы беларускай мовы. Можа, перашкодзіў пачатак Другой сусветнай вайны. Не да таго было...

Калі заглянуць у гісторыю, дык мусіш пагадзіцца, што гвалт над нашай мовай пачаўся задоўга да Панамарэнкі, яшчэ ў дасавецкія часы. Аж тры стагоддзі нас то варылі ў катле паланізацыі, то смажылі на патэльні русіфікацыі. Пачынаючы з другой паловы мінулага стагоддзя, русіфікатарскі махавік гвалту набывае ўсё большы разгон. Уключаюцца тры асіміляцыйныя рычагі ўздзеяння: рускае начальства, руская школа, праваслаўная царква.

Яшчэ генерал Мураўёў, ахрышчаны мянушкай "Вешальнік", пасля задушэння паўстання 1863-1864 гадоў гаварыў (ва ўнісон з графам Уваравым): "Што не змог зрабіць рускі штык, даробіць руская школа". Гэты крывавы кат, як гаворыцца ў "Нарысах гісторыі Беларусі" (Мн., 1994. С.334), не давяраючы мясцовым настаўнікам і чыноўнікам, асабліва католікам, амаль цалкам замяніў іх выхадцамі з цэнтральных расейскіх губерняў, прывабіўшы павышэннем акладаў на 50 працэнтаў і перспектывай хуткай кар'еры. І пачалося "даробліванне"...

У савецкі час яно набывала ўсё большыя тэмпы. Абнавіліся рычагі ўздзеяння. Месца праваслаўнай царквы заняў марксізм-ленінізм.

Добра разумеў агромністую ролю новай "рэлігіі" і рускай школы ва ўмовах Беларусі і той жа Панамарэнка. Толькі ён не гаварыў пра гэта так аголена, як Мураўёў ці граф Увараў. У ліку чарговых задач, пра якія Панамарэнка паведамляе Сталіну, на першы план ставіцца: "Разгарнуць глыбокую работу па падняцці ідэйна-палітычнага ўзроўню інтэлігенцыі, па яе палітычным выхаванні, паклаўшы ў аснову гэтай работы вывучэнне марксізму-ленінізму, гісторыі ВКП (б) па выпушчаным падручніку "Кароткі курс гісторыі ВКП(б)".

Другая задача: "Пачаць вялікую работу па ачыстцы беларускай мовы... ад усяго наноснага, антынароднага. Пачаць работу па выпраўленні граматыкі". Яшчэ адна задача: "Павялічыць колькасць рускіх школ, ліквідаваўшы каласальную перагружанасць гэтых школ, і задаволіць поўнасцю жаданне насельніцтва навучыць дзяцей на рускай мове, канешне, за кошт новых школ, таму што рэарганізацыя некаторай колькасці беларускіх школ у рускія хоць і з'яўляецца практычна мэтазгоднай, але палітычна недапушчальная".

Звернем увагу на апошнія словы. Тады яшчэ, у канцы 30-х гадоў, рэарганізацыя беларускіх школ у рускія лічылася "палітычна недапушчальнай". Але гэта быў часовы тактычны манеўр. Стратэгія ж маячыла ў формуле трыяды: адна дзяржава – адзін народ (савецкі) – адна мова (сумненяў не было, якая гэта мова).

Масавы перавод беларускіх школ у рускія пачаўся ў 60-я гады і да гарбачоўскай перабудовы дасягнуў свайго апагею. І ўсё рабілася нібыта не толькі са згоды, але і па жаданні саміх бацькоў. Ды, зрэшты, яно і праўда: бацькі не аказвалі супраціву. Яны дбалі пра лёс дзіцяці, разважалі: куды ж яно прыткнецца пасля заканчэння беларускай школы, калі ўсё вакол па-руску?! І заводы, і ўстановы, і тэхнікумы, і універсітэты... Праўду кажуць, што няма лепшага спосабу звесці мову, чымся пазбавіць яе практычнай карысці.

Не трэба забываць і пра магутнае агітацыйна-прапагандысцкае ўздзеянне. Па сутнасці, нам рознымі сродкамі ўводзілі ў вушы, што наша мова "мужицкая, деревенская" і што ёсць "великий, могучий, правдивый и свободный русский язык". Нам убівалі ў галаву (і сёння ўбіваюць) прыдуманую тысячагадовую агульнасць гісторыі, культуры і мовы ў рускіх і беларусаў, навязвалі і навязваюць чужую мову, чужую гісторыю, чужых герояў.

Вялікадзяржаўнікі, прышлыя і "свае", ушчэнт "разбэсцілі вялікі мой народ", — пісаў Пімен Панчанка. 21 жніўня 1989 года ён занатаваў у сваім дзённіку: "Высмеялі народ, беларускую мову, не вучылі чвэрць веку роднай мове (забаранілі) нашых дзяцей, а пасля нам кажуць: "Ніхто не разумее беларускай мовы, ніхто не хоча на ёй размаўляць і вучыцца".

Сёння некаторыя, асабліва з тых, што і самі прычыніліся да вынішчэння беларускай мовы, нібыта з клопатам пацiскаюць плячыма: "А чаму ж гэта яна апынулася на мяжы вымірання?" У адказ просяцца словы Янкі Брыля: "Кот з'еў мыш і азіраецца, куды яна падзелася. Так і з беларускай мовай".

На пачатку 90-х гадоў, пасля таго як развалілася апошняя ў свеце імперыя, і ў нас пачалося было адраджэнне Бацькаўшчыны. Беларусь стала суверэннай краінай. У новай Канстытуцыі беларуская мова замацоўвалася як дзяржаўная. 76 працэнтаў першакласнікаў пайшлі ў 1994-1995 навучальным годзе ў беларускія школы. Але вельмі ж хутка прыліў змяніўся адлівам. Усё вярнулася на кругі свае. Пасля двух вядомых рэферэндумаў на Беларусь глядзець у свеце з непрыхаванай іроніяй. З'явіўся і анекдот. Здаецца, яго дарэчы тут прыгадаць: "Праз нейкі час пасля таго, як у Беларусі адбыліся адзін за другім два рэферэндумы, у чукчаў паміраў шаман. Пазбіраліся яны ўсе, чакаюць, што ён скажа напаследак, якія запаветы дасць. І вось шаман сабраўся з сіламі і кажа: — Першае: беражыце стрэльбы паляўнічыя, бо без іх мы нішто... Другое: беражыце аленяў, бо для нас гэта і адзенне, і абутак, і мяса, і чумы. Трэцяе: беражыце беларусаў, каб не вымерлі. Бо, не дай Бог, гэта здарыцца, тады ўвесь свет самай нікчэмнай нацыяй будзе лічыць нас – чукчаў".

А гвалт над мовай працягваецца. Толькі ён цяпер двухбаковы. З аднаго боку, як і раней, дзейнічаюць улады. А з другога – льюць ваду на млын улады тыя, што лічаць сябе самымі шчырымі беларусамі і адзінымі сапраўднымі знаўцамі беларускай мовы. Але гаворка пра гэта – у другім артыкуле.

Іван Лепешаў,
доктар філалагічных навук, прафесар Гарадзенскага дзяржаўнага універсітэта імя Янкі Купалы.

АЛЕСЬ ПЕТРАШКЕВІЧ

ІНТЭЛІГЕНТЫ

Драма ў дзвюх дзеях

Менск – 1998

(Працяг. Пачатак у папярэднім нумары.)

Янку не хапае паветра і ён ідзе да акна, расчыняе яго. За акном шапаціць дождж. Некаторы час ён задумена слухае яго, потым бярэ гітару і пачынае імправізаваць песню.

ЯНКА. Цёплы дождж у сонным лісці нешта радасна лапоча, як юнак… І я калісці так шаптаў вось: "Добрай ночы"… Быў і я такі вось юны і, як дождж, быў закаханы… *(Паварочваецца да фотаздымка дзяўчыны ў белым).* І звінелі сэрца струны дзіўнай музыкай аргана… *(У дзвярах кухні застывае Базыль, услухоўваецца ў мелодыю і словы песні.)* Ах, юнацтва… Дзе ты, дзе ты? Прамільгнула нібы знічка… Гукі флейты ці кларнета?.. Дождж па лісці… Цвет сунічны… Пахне дождж маім юнацтвам, пахне гэтым цветам белым… І дзяўчына ў белым плацці на мяне глядзіць нясмела… Там, далёка, за туманам… Нібы сон які мне сніцца… Дождж шапоча закахана… Вечар… Лісце… Цвет сунічны… *Вешае гітару на цвік пад фотаздымкам, потым бярэ з букета два рамонкі і падсоўвае іх пад крэпавую стужку, звяртаецца да Базыля:* Ты мне пакажаш дзе яна пахавана?..

БАЗЫЛЬ. Пакажу… Вядома ж, пакажу. *(Ідзе да стала, садзіцца на сваё месца. Доўгая паўза.)* Апошнімі гадамі яна часцяком успамінала цябе *(паўза)*… асабліва, калі хацела папракнуць мяне ў нечым. І не па дробязях, а, як кажуць, па вялікаму рахунку. Сачыла за тваімі поспехамі і ў паэзіі, і ў драматургіі, асабліва ў публіцыстыцы… адраджэнчаскай. Гэта мяне раздражняла асабліва. Злаваў, папракаў. "Калі ён табе такі любы, то трэба было за яго выходзіць – сама выбірала". Аднаго разу не ўтрымалася і сказала: здаецца я памылілася… Іншы раз даходзіла… *(Паўза.)* Ты, бадай, правільна рабіў, што не наведваў нас…

ЯНКА. Дзякуй за шчырасць.

БАЗЫЛЬ. Ат, якая там шчырасць. *(Доўгая паўза.)* Усё часцей нібы падказвае нехта, што з табою яна была б шчаслівейшая.

ЯНКА. Цяпер не варта пра гэта. Жанчыны, дзяўчаты выбіраюць, як цяпер кажуць, стабільнасць. Ты быў стабільны: аспірантура, дырэктар школы, член партыі, а я – блазнота, ветрагон… А ты ўсё яшчэ дырэктарствуеш… Узносы плоціш… На чырвоныя мітынгі з электаратам ходзіш…

БАЗЫЛЬ *(Адпівае з чаркі).* Не на бел-чырвона-белыя ж мне хадзіць. А яна толькі туды і бегала. З Пагоняй. Змагалася за мову, за гістарычную памяць, за беларускую школу і нацыянальны універсітэт. І яшчэ за суверэнітэт з нейтралітэтам… Дазмагалася. Цяпер у мяне… Словам, жыве Беларусь… а у мяне няма Яе… *(Доўга глядзіць у акно).*

ЯНКА. З чаго яна памерла?..

БАЗЫЛЬ *(нібы не чуў пытання).* Школу па просьбе "трудящихся" у хуткім часе зрабілі рускамоўнай… Мяне перавялі ў Міністэрства асветы на упраўленне…

ЯНКА *(у тон субяседніку).* Ёй прапанавалі выкладаць "великий и могучий"…

БАЗЫЛЬ *(адпіўшы з чаркі).* Прапанавалі, але яна адмовілася. Бачыце, не хацела мяняць прынцыпаў… Пад час "Чарнобыльскага шляху" несла абраз і трапіла пад дубінкі. Той, што біў, не выбіраў, а яна ў ім свайго вучня пазнала… *(Адпівае з чаркі).* Прыйшла да дому і *(паказвае рукой на столь, не падымаючы галавы)* вось на гэтым кручку…

Усталёўваецца доўгая прыкрая паўза. Базыль неяк падсвядома і вельмі нервова закусвае.

Янка спрабуе закурыць – запалкі ломяцца ў яго дрыготкіх пальцах.

ЯНКА. Пасля гэтага ты спарыў Яго партрэт з Яе фотаздымкам… Пажаніў жывенькага з яго ахвярай…

БАЗЫЛЬ *(ускоквае з-за стала як апантаны, крычыць амаль істэрычна).* Спарыў! Пажаніў! Скажаш: дзіўна, нелагічна, абсурдна?!

ЯНКА. Хутчэй – проста дзіка…

БАЗЫЛЬ. Гэта табе так здаецца. А калі б на самым пачатку вашай дурной перабудовы – да гэкачэпэ яшчэ – усіх гэтых сраных дзермакратаў, як ён кажа, сабралі ў які канцлагер і перадушылі да аднаго, то магутная дзяржава засталася б цэлаю, а мая жонка – жывою! Але тады Яго не было! Цяпер Ён ёсць! *(Пераварочвае фотаздымак жонкі тварам да сцяны.)* І мы пойдзем за ім, як за Сталіным, да пераможнага канца. *(Зусім спакойна.)* І нам усё роўна – памыліліся мы з ім ці не памыліліся… *(Садзіцца за стол, адкаркоўвае каньяк, налівае чаркі).*

ЯНКА. Значыцца, назад?!

БАЗЫЛЬ. Назад! Толькі назад к пабедзе камунізму…

ЯНКА. Прарыў у будучыню праз мінулае?..

БАЗЫЛЬ. Няхай сабе. За гэта і вып'ем!

ЯНКА. Мы яшчэ не паднялі чаркі і не пастаялі ў скрусе за ўпакой Яе душы.

БАЗЫЛЬ. Усё ў свой час. Тут мой манастыр. А цяпер – за Яго!

ЯНКА. Я ўстрымаюся. *(Адсоўвае ад сябе чарку, устае з-за стала).*

БАЗЫЛЬ. Устрымаешся? А мы не будзем устрымлівацца. *(Устае).* Мы з Ім… *(выпівае да донца).* Мы з Ім вернем усё! Усё да ніткі! *(Распаляецца.)* Уз'яднаем краіну, з'яднаем народы, адродзім легендарную і непераможную! Адбяром усё, што вы раскралі! Абагулім вашы мерсэдэсы! Разбурым маёнткі і прымусім працаваць на карысць народа. Тут прынцып адзін: ты мне друг, но ісціна даражэ і за вершыкі, якія далярамі аплочваюцца, кожны адкажа пасобку і ўсе разам.

ЯНКА. Калі ты не п'яны, то дурны.

БАЗЫЛЬ. Няхай сабе!

БАЗЫЛЬ. Дурны і не лечышся…

БАЗЫЛЬ. Няхай сабе! І не крыўдуй, калі даляры прыняў на свой адрас. Словам, даруй… *(Лезе да Янкі з пацалункам. Той усаджвае яго на сваё месца за сталом).* Ляпнуў, не падумаўшы…

ЯНКА. Я разумею і не крыўдую. Ты чалавек прынцыповы, партыйны, класава свядомы, і да таго ж бескампрамісны. Такія, як ты, у правядзенні лініі не хістаюцца, а калі і хістаюцца, то разам з лініяй.

БАЗЫЛЬ. Я табе адкрыўся, як старому другу і ты не іранізуй, не злоўжывай даверам…

ЯНКА. Баронь Бог. Пасля такой нечаканай адкрытасці я запаважаў цябе яшчэ больш.

БАЗЫЛЬ. Зноў іранізуеш.

ЯНКА. Я рады, што ты хоць гэта разумееш.

БАЗЫЛЬ *(п'янее яшчэ больш).* Я табе ўсё як на духу толькі таму, што не ў нас з табой тут справа. Мы – кроплі, пясчынкі, мы, асабіста, ніхто ў класавым сутыкненні двух сусветаў…

ЯНКА. Як гэта ніхто? Мы нават тады былі вінцікамі-болцікамі. А ты і сёння ў сваім гаркаме ды міністэрстве, відаць, добры болт.

БАЗЫЛЬ *(спакойна).* Я ігнарую твой выпад. Ён нішто перад веліччу градушчых падзей!

ЯНКА. Значыцца, у бой?!

БАЗЫЛЬ. У бой! І неадкладна, а то можэт быць позна. Прамядленне смерці падобна. Но сегодня есчо рана, а заўтра можэт быць позна…

ЯНКА. Ты, Базыль, больш не пі, а то з цябе зноў трасянка паперла. Брыдка слухаць ад інтэлігентнага чалавека.

БАЗЫЛЬ. Няхай сабе. Мой дэвіз не новы: вайна палацам, мір хацінам!

ЯНКА. Але ж гэта грамадзянская вайна…

БАЗЫЛЬ. Няхай сабе.

ЯНКА. Як у песні: "И всё повторится сначала…"

БАЗЫЛЬ. У нас няма іншага выйсця.

ЯНКА. "Гулагі" адновіце?..

БАЗЫЛЬ. Адновім.

ЯНКА. Масавыя рэпрэсіі супраць "ворагаў народа" распачнеце?..

БАЗЫЛЬ. На тое яны і ворагі…

ЯНКА. І вас не палохае, што сусветная супольнасць можа аб'явіць вашаму бунту ў ядзернай дзяржаве ўльтыматум аб безагаворачнай капітуляцыі?

БАЗЫЛЬ *(нечакана).* Ты, Ясік, выпі…

ЯНКА. Навошта без прычыны…

БАЗЫЛЬ. Каб не казацца самому сабе разумнейшым за іншых. *(Нечакана і ярасна).* Мы адкажам ядзерным ударам… упрэждающчым!

ЯНКА *(разгублена).* Прыдуркі, гэта канец свету…

БАЗЫЛЬ. Лучша умярэць стоя, чым жыць на каленях. Але галоўнае – адзець на Яго *(глядзіць на партрэт)* шапку Манамаха! Інтэграцыя, калектывізацыя, камунізацыя па вертыкалі і гарызанталі, адзіная дзяржава – вось што такое праграма мінімум. А разам нас 150 мільёнаў. І ў нашых руках ядзерная моц.

ЯНКА. Ты яшчэ не сказаў – эвакуацыя.

БАЗЫЛЬ. Куды і каго? Эвакуацыя…

ЯНКА. "В дом печали Его и Тебя".

БАЗЫЛЬ *(б'е кулаком па стале).* За што?!. Я пытаюся: за што?..

ЯНКА. За што?.. *(Імправізуе.)* Як дзеўка, што гандлюе сваім целам, Айчынаю гандлюеце сваёй – гаротнаю, пакутнаю, збалелаю, знявечаную чорнаю бядой… Як свечачка стаіць яна на паперці…. Паплакаць бы… Ды слёз даўно няма… Сумлення хто пазбавіў вас і памяці? Лютуе ў душах жорсткая зіма… Радзімай вы гандлюеце знямелаю… Бядотны лёс, як палатна сувой… Кладзецца нітка чырванню на белае: "Айчыны нам не дадзена другой…"

БАЗЫЛЬ *(вельмі агрэсіўна).* Чырвоным па беламу больш не будзе! Усё! Амба і бэнээфам, і апазіцыі. І вам, вершаплётам, пара б ужо падумаць чым і дзе скончыце!… *(Дапівае сваю чарку).* Капітулянты, калабаранты, пятая калона!..

ЯНКА *(спакойна).* Пасля гэтых тваіх слоў, зямлячок, мне б грымнуць дзвярыма, але ты не спадзявайся. Бо хто здраду асудзіць? У званы хто ўдарыць? *(Ідзе да партрэта і пераварочвае яго тварам да сцяны. Звяртаецца да дзяўчыны ў белым, як да жывой – ціха, з болем і шкадобай.)* Хто песняй абудзіць даўнішнія мары аб волі, аб долі шчаслівай і светлай?.. Пранізваюць поле сцюдзённыя ветры, лютуюць над пожняй, над сцішаным гаем, над пылам дарожным і выстылым краем. Хто голас уздымае, як шчыт за Айчыну? Хто выклік ім кіне, зграям ваўчыным?..

БАЗЫЛЬ. З ёй бы ты спеўся. Любіла яна такія слоўцы: зграя, быдла, натоўп. А мы не натоўп, не зграя. Народ мы! Народ, даведзены вамі да галечы! Да адчаю! Да мяжы, за якой пагібель і больш нічога. А ты мне вершыкі… і да яе, як да іконы…

ЯНКА. Не паўтарайся. Да маіх вершыкаў ты ўжо вызначыўся – яны ў цябе пад сракаю…

БАЗЫЛЬ *(вінавата).* Даруй! Даруй, братка! Не падумаў, што ты пакрыўдзішся… *(Вешае сумку з кнігамі на цвік і неўзаметку пераварочвае фотаздымак жонкі тварам да сцяны).*

ЯНКА. Нашаму забітаму, затурканаму, дэнацыяналізаванаму настаўніцтву ўсё да дупы. Адно наўме, як у той старой прастытуткі, каму б яшчэ аддацца… нават за так, без грошай… па старой саўковай звычцы прамаршыраваць перад правадыром, які кажа, што ён "готов присоединить Белоруссию к России ценой собственного разума".

Базыль забірае са стала каньяк і чаркі, ставіць іх на падлогу каля сяшніка, а сам садзіцца на яго.

БАЗЫЛЬ. Не крыўдзі мяне, а тым больш усё настаўніцтва.

ЯНКА. Тое, што я сказаў пра настаўніцтва можаш аднесці і да слаўнага рабочага класа, і да калгаснага сялянства…

БАЗЫЛЬ. Тады з кім жа ты, народная інтэлігенцыя? *(Налівае чаркі.)* І хто ты такая ёсць?.. Калі не можаш адказаць, прыхапі лімон ці селядзец, садзіся побач, возьмем па келіху і я табе нешта смешнае раскажу.

ЯНКА *(бярэ са стала лімон, садзіцца побач з Базылём, той падае яму чарку).* За што будзем піць?

БАЗЫЛЬ. За тое, каб коні машын не баяліся, як у нас мужыкі некалі казалі. А ў дадатак і за паразуменне… бо акрамя затурканага настаўніцтва, пры тым толькі беларускамоўнага, у вас, творцаў, іншага чытача ўжо няма. *(Ківае на партрэт).* Яна цябе яшчэ чытала, а Ён не будзе… І выдаваць не будзе…

ЯНКА. Ты абяцаў нешта смешнае…

БАЗЫЛЬ. А-а… Настаўнік-пенсіянер пада мною жыве – у мяне некалі працаваў – галодны як воўк і голы як бізун. У хаце – шаром пакаці, адны кніжкі. Адлучаецца ў бальніцу, а нейкія бандзюкі ўзламваюць дзверы, нічога не знаходзяць і пакідаюць запіску: "Отец, так жить нельзя!" А пры запісцы – бутэлька "Выбаровай" і дзесяць даляраў. *(Штучна рагоча).* Гэта не абраза ўсяму настаўніцтву, я ў цябе пытаюся…

ЯНКА. Каб пенсіянера больш не абражалі далярамі і "Выбаровай", перадай яму, каб пакідаў запіску пра еўрарамонт хаты і мэблю, вывезеную да дачкі.

БАЗЫЛЬ *(крыху разгублена).* Я яму пра Фаму, а ён мне пра Ярому… Слабавата ў вас з гумарам, у паэтаў.

ЯНКА. Як ты ўжо здагадаўся, я лірычны паэт…

БАЗЫЛЬ *(спачувальна).* Бывае. Толькі я хачу ведаць, хто мы ўсе ёсць пасля такіх кватэрных рабункаў і вапшчэ…

ЯНКА *(абдымае Базыля за плечы, чытае верш ціха і пранікнёна).* Мы – рабы!.. Мы – рабы… па крыві і па духу. Гэй, звініце гучней, ланцугі… Мы нясём свае стогны і скруху праз вякі, праз вякі, праз вякі… Нас пагоншчыкі б'юць бізунамі, гоняць нас да чужых берагоў. Мы – рабы… Мы грымім кайданамі між гарачых і зыбкіх пяскоў… *(Паманy набірае моцы.)* Мы знямоглі ісці па бязводнай пустыні. Там арыкі звіняць… Там шумяць гарады… Нас галеры чакаюць у далечы сіняй і бязмежнае мора салёнай вады… Мы – рабы… Мы прывыклі да болю… *(З вялікім накалам).* Гэй, звініце званчэй, ланцугі… Мы – рабы… Мы адвыклі ад волі на вякі, на вякі, на вякі… Вось апошні бархан… І мы раптам паверым, ірванёмся да сіняй жаданай вады… *(Вельмі ціха, з вялікім болем.)* "На галеры, рабы, на галеры, на галеры – і больш нікуды"… *(Глядзіць на партрэт дзяўчыны ў белым.)* Яна гэта адчувала, таму і стала на чарнобыльскі шлях.

БАЗЫЛЬ *(лезе да Янкі).* Дай я цябе пацалую, хоць ты ўсё яшчэ Яе любіш…

(Янка адхіляе ад сябе захмялеўшага Базыля.)

Я ад душы, а ты як уважаеш… *(Устае з падлогі, пераварочвае фотаздымак жонкі тварам да сцяны.)* Ты любіш Яе, а мы любім Яго… І гэта мая асабістая справа і наша апошняя надзея… Сам жа кажаш: "На галеры, рабы, на галеры, на галеры – і больш нікуды… *(Папраўляе партрэт, які скрывіўся на цвіку. Садзіцца побач з Янкам, налівае чаркі).*

(Працяг у наступным нумары.)

Уладзімір Арлоў

АДКУЛЬ НАШ РОД

ВЯРТАННЕ З НЕБЫЦЦЯ

Мінуўшчына нашай Бацькаўшчыны – Беларусі колькі апошніх дзесяцігоддзяў нагадвала паланянку, якую закавалі ў кайданы і кінулі ў цёмную вязніцу. Ды крый божа, каб яе хто ўбачыў, каб змагла яна варухнуцца і даць аб сабе знаць. Бо баяліся яе – нашай прыгожай, велічнай, мудрай гісторыі. Баяліся тыя, хто не хацеў і не хоча, каб падняўся з небыцця ды годна расправіў плечы адзін з найстаражытнейшых еўрапейскіх народаў – беларусы.

Да дня сённяшняга наша пакутніца-гісторыя чакае паратунку. Разблытаць мудрагеліста закручаныя на яе скрыжалях вузлы-міфы можна толькі штодзённай карпатлівай асветніцкай працай. Праца гэтая павінна пачынацца з дзіцячых садкоў, з пачатковай школы. Кніга Уладзіміра Арлова "Адкуль наш род" якраз і дапаможа адкрыць вочы маленькім беларусам на іх сапраўдную, ачышчаную ад хлусні і прыдумак гісторыю, будзе спрыяць пазбаўленню ад комплексу гістарычнай непаўнавартасці.

Якія падмуркі гэтага комплексу? Найперш – атаясамленне этнічных, тэрытарыяльных, дзяржаўных рэалій, што склаліся ў другой палове XIX – на працягу XX стагоддзяў, з рэаліямі больш ранніх эпох. Адсюль – аб'яўленне беларусаў "рускімі", бо "Руссю" называліся некалі ўсходнія падняпроўскія і прыдзвінскія землі Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, а "русінамі" – іхнія жыхары. Далей – міф аб захопе літоўскімі князямі беларускіх земляў, пры гэтым без уліку таго, што паўночна-заходнія абшары сучаснай Беларусі разам з паўднёва-ўсходнімі землямі сучаснай Літвы аб'ядноўваліся адзіным тэрмінам – "Літва". А недарэчныя намаганні, калі ў далёкім мінулым вышукваюцца, так бы мовіць, сённяшнія беларусы, літоўцы, украінцы, велікаросы (якіх тады ў сучасным разуменні проста не было), прыводзяць да далёкасяжных памылковых уяўленняў, а часам і фальсіфікацыяў.

Першая з іх – міф аб бездзяржаўнасці беларусаў у сярэднявеччы. Маўляў, Полацкае і Тураўскае княствы былі складовай часткаю фантомнай Старажытнарускай дзяржавы. Вялікае княства Літоўскае было нібыта створанае сучаснымі літоўцамі, і беларусы знаходзіліся спачатку пад іх уладарніцтвам, а потым падпалі пад польскае. І ўрэшце вызваліцелькаю "гаротных" беларусаў ад усіх бедаў сталася Расійская імперыя.

Адгэтуль паўставала другая фальсіфікацыя: сцвярджалася, што ўсходне-славянскае насельніцтва Вялікага княства Літоўскага, а гэта ў першую чаргу сённяшнія беларусы, усе як адзін былі быццам бы "веры рускай", праваслаўнай, і цярпелі ўціск ад "іншаземцаў".

Але ж большасць шляхецкіх ды княжацкіх беларускіх родаў ужо ў XVI - першай палове XVII ст. спавядала каталіцтва. Такім чынам, "іншаземцамі" прадстаўляліся ўсе роды "тутэйшага" паходжання: Сапегі, Глебавічы, Ільінічы, Агінскія... А пра тое, што ў XVIII ст. большасць беларусаў – сялян і мяшчан – спавядала ўніяцтва, паогул не згадвалася.

Пасля ўсіх разважанняў аб бездзяржаўнасці і праваслаўнай монарэлігійнасці беларусаў узнікаў трэці міф – аб "мужыцкасці" беларускай нацыі. Блытаючы палякаў з апалячанай шляхтай Вялікага княства Літоўскага, з нашай гісторыі выключалі выдатных палітычных, ваенных, культурных дзеячоў: Л.Сапегу, М.К. Агінскага, Т.Касцюшку... А "трудолюбивых", паводле слоў Кацярыны II, беларусаў ставілі толькі да рала.

З гэтага нараджаўся чацвёрты міф – аб фальклорным характары беларускай культуры. Быццам бы нельга ўключаць у здабыткі нацыянальнай беларускай культуры тое, што створана на нашай зямлі не на беларускай ці старабеларускай мове. Таму беларусы ў мінулым нібыта толькі вадзілі карагоды ды спявалі песні. А тое, што пісалася і выдавалася нашымі продкамі на лаціне, польскай ды расейскай мовах – ужо было нібыта не нашае.

Кніга Уладзіміра Арлова ўсё ставіць на свае месцы. У ёй панарамна разгортваецца гісторыя Полацкай і Тураўскай дзяржаў, Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага. Перад вачыма чытачоў ажываюць знакамітыя постаці гісторыі нашай Бацькаўшчыны, дзейнасць якіх узбагаціла духоўны скарб чалавецтва: Еўфрасінні Полацкай, Францішка Скарыны, Міколы Гусоўскага, Льва Сапегі, Сімяёна Полацкага.

Уладзімір Арлоў

Так, на жаль, гісторыя Беларусі – гэта гісторыя войнаў. Пэўна, не магло быць іначай на тым еўразійскім скрazняку, дзе Богам дадзена беларусам іх зямля. І не дзіва, што ў кнізе шмат старонак адведзена аповядам пра войны, бітвы ды паўстанні. Былі бітвы слаўныя і пераможныя – Грунвальд, Клецк, Ворша. Былі войны трагічныя і знішчальныя для беларусаў – асабліва вайна 1654 – 1667 гадоў і Паўночная. Былі гераічныя вызваленчыя паўстанні Т.Касцюшкі і К.Каліноўскага. часам плённыя адносіны паміж суседзямі дзяржавамі і народамі рабіліся, асабліва ў ваеннае ліхалецце, канфліктнымі ды варожымі.

У гісторыі трэба ведаць усё і вучыцца з яе ўрокаў. І толькі падняўшыся над местачковасцю, пазбавіўшыся ўбітых у свядомасць беларусаў заганных гістарычных міфаў, можна багатую нашу гісторыю паставіць на тое пачэснае еўрапейскае месца, якое яна ў сапраўднасці займала. Менавіта гэтай мэце служыць новая кніга Уладзіміра Арлова "Адкуль наш род".

Павел Лойка,
кандыдат гістарычных навук.

Адкуль наш род

Сёння мы пачнём з вамі гутарыць пра гісторыю нашай краіны. Гісторыя – гэта тое, што было раней. Яна пачынаецца тады, калі з'яўляецца чалавек.

Першыя жыхары Беларускай зямлі

Першыя людзі прыйшлі на зямлю, якая цяпер называецца Беларуссю, так даўно, што цяжка ўявіць, – 100 тысяч гадоў назад.

На тым месцы, дзе жыў чалавек, заўсёды застаюцца нейкія сляды – вуглі ад вогнішча, чарапкі, зброя, косткі забітых на паляванні звяроў... Старажытныя пасельшчы даследуюць вучоныя-археолагі. На Беларусі яны раскапалі дзве стаянкі людзей, якія жылі за 25 тысяч гадоў да нас.

Тады на нашай зямлі было значна халадней, чым сёння. На поўначы ўзімку і ўлетку ляжаў лёд, а астатні абшар займала тундра. Гэта была бяскрайняя бязлесная раўніна. У тундры вадзіліся мядзведзі, ваўкі, лісы і зайцы, дзікія коні, алені і зубры. Пасвіліся вялікія статкі звяроў, якіх ужо даўно няма, – мамантаў і пашчыў такой самай густой поўсцю насарогаў.

Нашы далёкія продкі здабывалі сабе ежу паляваннем. Найлепшай здабычаю лічыўся мамант. Ён даваў шмат мяса і патрэбнай у гаспадарцы косці.

Каменны век

Старажытныя людзі сяліліся на берагах рэк. Яны жылі ў буданах з жэрдак і з мамантавых костак, абцягнутых зверху шкурамі. Пасярэдзіне будана ўвесь час гарэў агонь. На ім смажылі мяса, каля яго грэліся і ў доўгія вечары рабілі прылады працы. Вырабляць жалеза людзі яшчэ не ўмелі. Нажы, сякеры, наканечнікі дзідаў былі з каменю. Таму вучоныя назвалі той час каменным векам.

Паступова на зямлі нашых продкаў зрабілася цяплей. Ільды раставлі, і на месцы тундры вырaслі густыя лясы. Маманты зніклі, аднак у лясных нетрах хапала іншай зверыны.

Чалавечыя паселішчы трапляліся сярод лясоў рэдка, але людзей стала болей, і яны засялілі ўвесь абшар сённяшняй Беларусі. Яны навучыліся рабіць лукі, лавіць рыбу гарпунамі, восцямі і касцянымі кручкамі. Рыбы ў рэках і ў азёрах тады было вельмі багата. Траплялiся такія вялікія самы і шчупакі, што маглі перакуліць човен і самі злавіць рыбака.

Нашы продкі ўжо ўмелі ткаць і шыць сабе адзенне са шкураў, а з тканіны. З'явіліся майстры, якія лялілі з гліны гаршкі, талеркі і іншы посуд. Людзі прыручылі коней, авечак, коз і пачалі займацца жывёлагадоўляй.

Каменны век скончыўся.

Жалезны век

Цяпер людзі рабілі зброю і прылады працы з металу: спачатку з медзі, потым з больш моцнага сплаву медзі з волавам, які называўся бронзай. А тры тысячы гадоў таму жыхары Беларусі навучыліся здабываць з балотнай руды жалеза. Яно хутка замяніла і камень, і бронзу. Зразумела, чаму тыя часы назвалі жалезным векам.

Жалезнымі прыладамі было зручна працаваць на зямлі, і земляробства зрабілася галоўным заняткам чалавека. Каб падрыхтаваць дзялянку да сяўбы, высякалі кавалак лесу, чакалі, пакуль дрэвы добра высахнуць, а потым іх спальвалі. Попел быў добрым угнаеннем. Некалькі гадоў такая дзялянка давала добры ўраджай.

Тагачасныя людзі сеялі жыта, пшаніцу, ячмень, лён, гарох, боб. А вось смаку бульбы яны не ведалі. Нам здаецца, што бульба, з якой беларусы ўмеюць гатаваць столькі смачных страваў, расла ў нас заўсёды. Але ў сапраўднасці яе прывезлі з Амерыкі толькі пяць стагоддзяў назад, а на Беларусі яна з'явілася яшчэ пазней.

За тысячы гадоў вельмі змяніліся не толькі прылады працы, але і чалавечыя сялібы. Яны, як і даўней, стаялі на рачных берагах, ды ўжо былі абкружаныя ровам і валам. Па вале ішоў высокі частакол з бярвенняў. Гэтак продкі бараніліся ад нападу ворагаў.

Такое паселішча называлася гарадзішчам.

На гарадзішчы стаялі драўляныя будынiны, падобныя на цяперашнія старыя вясковыя хаты. Тут жылі некалькі вялікіх сем'яў – род.

Суседнія роды аб'ядноўваліся ў племя.

Славяне і балты

У жалезным веку жыхарамі Беларусі былі плямёны балтаў. Гэта продкі нашых сучасных суседзяў латышоў і літоўцаў. Пятнаццаць стагоддзяў таму сюды прыйшлі плямёны славянаў. Яны пасяліліся побач з балтамі, паступова перамяшаліся з імі і зліліся ў адзіны народ. Значыцца, латышы і літоўцы даводзяцца нам, беларусам, блізкімі родзічамі. Але мы – славяне.

Славяне мелі лепшыя, чым у балтаў, прылады працы. Яны аралі зямлю драўлянымі раламі з жалезнымі наканечнікамі. Ураджай жалі шырокімі вострымі сярпамі. Зерне на муку малолі на каменных жорнах, прыкладна такіх, якія нехта з вас мог яшчэ ўбачыць у бабулі ў вёсцы.

У продкаў сучасных беларусаў існаваў такі звычай. Калі хлопчык вырастаў, яму рабілі нялёгкае выпрабаванне. Каб мець права называцца мужчынам, ён павінен быў пераплысці хуткую ды глыбокую раку, здабыць на паляванні тура, мядзведзя або зубра, распаліць пад дажджом вогнішча. А яшчэ сапраўдны мужчына мусіў абавязкова ведаць, кім былі ягоныя дзяды, прадзеды і прапрадзеды. Таго, хто не ведаў, часам нават выганялі з сялібы, бо лічылася, што такі бяспамятны чалавек лёгка можа зрабіцца здраднікам.

Старажытныя багі

Людзі ў той далёкі час верылі, што побач з імі – на зямлі, у небе і пад зямлёю – жывуць розныя багі. У іх прасілі дапамогі на полі, на рыбалцы і на паляванні. З багамі трэба было жыць у добрай згодзе. Яны маглі паспрыяць чалавеку, а маглі ўгнявіцца і наслаць неўраджай, хваробу або, напрыклад, засеяць поле каменнем.

Галоўны бог меў некалькі імёнаў, але найчасцей яго называлі Род. Ён гаспадарыў на зямлі і ў небе, кіраваў вятрамі і рухам сонца і зорак. З імем гэтага старажытнага бога ў нашай мове звязана шмат вельмі важных слоў: радзіма, народ, родзіч, продак, нараджэнне, прырода, ураджай, адраджэнне...

Грозным нябесным богам быў Пярун. Яго ўяўлялі волатам з сівымі або вогненна-рудымі валасамі і барадой. У руках ён трымаў лук і стрэлы-маланкі. Гэты бог пасылаў на зямлю навальніцы і дапамагаў воінам перамагчы ворагаў. Ягонае імя таксама засталося ў беларускай мове. Цяпер яно азначае аглушальны ўдар грому.

Продкі верылі ў многіх багоў. Багіню ўраджаю яны ласкава звалі Цёцяй. Бог Вялес клапаціўся пра свойскую жывёлу. Тур наглядаў за дзікімі звярамі і мог дапамагчы паляўнічым. Зюзя марозіў марозам. Майстры кавальскай справы сябравалі з богам агню Жыжалем.

Кавалёў называлі чараўнікамі. Сапраўдным дзівам выглядала тое, што яны пераратваралі просты кавалак жалеза ў сякеру, меч ці касу. Пра гэтых майстроў казалі, што яны могуць закаваць у кайданы нячыстую сілу, прыкуць за язык самога Змея Гарыныча.

У тыя часіны бабулі ўжо расказвалі ўнукам казкі пра Гарыныча і пра Кашчэя. Кашчэй толькі прыкідваўся неўміручым. На дне мора ці на востраве пасярод хваляў ляжала скрыня, у скрыні – заяц, у зайцы – качка, у качцы – яйка, а ў яйку – Кашчэева смерць. Змагаючыся са страхоццем, смелы ды спрытны хлапец абавязкова трапляў у госці да Бабы Ягі.

Гэта значыць, што многім беларускім казкам, якія вы, напэўна, добра ведаеце, болей за тысячу гадоў.

Жыхары нашай зямлі верылі, што ў лесе гаспадарыць лясун, у доме – дамавік. Калі ўвечары над зямлёй плыў туман, казалі, што гэта вадзянік расклаў на дне ракі сваё халоднае вогнішча і адганяе зялёнай барадою дым. Продкі былі перакананыя, што на жытнёвым полі хаваецца Жыцень – маленькі дзядок з даўгой барадою. Жыцень любіў пераносіць каласкі ад лайдакаватых гаспадароў да працавітых. У нашым народзе працавітасць цанілася з самых даўніх часоў.

(Працяг у наст. нумары.)

Заўчасна патухлая зорка

(да васьмідзесяцігоддзя са дня смерці Івана Луцкевіча)

Чалавек можа пражыць доўга і пры гэтым плённа працаваць. У яго будзе размераны лад жыцця: усё спланавана, прадумана да дробязяў. Але такі чалавек не можа "гарэць" ідэяй, не можа аддаваць сябе да апошняй кроплі вызначанай мэце. На гэта здольна толькі асоба, лідар. Такім лідарам апантаным беларускай ідэяй і быў Іван Луцкевіч. Вось як гаварыў пра свайго паплечніка і брата Антон Луцкевіч: "...галоўным цэментам, які звязаў гэтыя цэнтры і каардынаваў іх работу, быў першы тварэц Б.Р.Г.—Іван ". І яшчэ: "Дзякуючы нязвычайнай рухавасці і энергіі Івана ды яго старым сувязям з Вільняй, мы хутка ўвайшлі ў віленскую работу...".

Іван Луцкевіч нарадзіўся 28 мая 1881 года ў Шаўлях Ковенскай губерні. У той час бацька яго Іван Якімавіч працаваў на чыгунцы і паходзіў са збяднелай шляхты старажытнага роду ў Менскай губерні, аб чым сведчыць фамільны герб Навіна. Неўзабаве бацьку пераводзяць у Лібаву. У 1890 годзе Іван пачынае вучобу ў Лібаўскай гімназіі. Хутка сям'я вяртаецца ў Менск у дом маці. У 1897 годзе паміpае бацька і Іван вяртаецца ў Менск, дзе працягвае вучобу гімназіі і заканчвае яе ў 1902 годзе ды паступае на юрыдычны факультэт Пецярбургскага універсітэта і адначасова ў Археалагічны інстытут.

Не гледзячы на тое, што бацькі яго размаўлялі дома па-польску, Іван і Антон добра ведалі жыццё простага беларуса, яго гаворку. Першыя крокі ў працы на беларускай ніве былі распачаты яшчэ ў Менску ў сценах гімназіі, але больш актыўная дзейнасць распачалася ў Пецярбургу. У канцы 1902 года закладзена культурна-асветніцкая арганізацыя – Кружок Беларускае Народнае Асветы. У сваёй праграме было пастаўлена: друкаванне беларускіх кніжак і тварэнне беларускае школы для народа. Гэта бадай, што першы крок да актыўнай палітычнай і грамадскай дзейнасці Івана Луцкевіча. І ў 1903 годзе ўлетку ён атрымлівае першае баявое хрышчэнне: арыштаваны і знаходзіцца ў турме. Тут жа прымае ўдзел у галадоўцы палітвязняў і тут жа ён захварэў. Пэўна гэта і ёсць пачатак той хваробы (сухотаў), што заўчасна абарвала яго жыццё. Тут жа ў яго ўзнікае думка аб стварэнні рэвалюцыйнай арганізацыі і ўжо ўвосень 1903 года яна паўстае. Назват назоў – Беларуская Рэвалюцыйная Грамада – прыдумаў сам Іван Луцкевіч. Створана арганізацыя была ў сталіцы Расейскай імперыі, але яе дзейнасць хутка пераносіцца на тэрыторыю Беларусі з цэнтрамі ў Менску і Вільні.

Акрамя палітыкі Іван Луцкевіч знайходзіць час займацца і навукаю. Заканчвае Археалагічны інстытут і атрымлівае камандзіроўку для навуковых доследаў на Беларусь і для далейшае навукі ў Вену. Паездку за мяжу скарыстоўвае для знаёмства з нацыянальна-вызваленчымі рухамі паняволеных народаў. Ужо ў той час ён марыць стварыць першы беларускі музей.

Сапраўды здзіўляе ягоная працавітасць, уменне адначасова займацца разнастайнай дзейнасцю, усюды быць наперадзе. 1905 год быў багаты на палітычныя падзеі і браты Луцкевічы прымалі ў іх самы непасрэдны ўдзел. Пад пагрозай арышту напачатку 1906 году яны пакідаюць Менск і пераяджаюць у Вільню. Тут даводзіцца быць на нелегальным становішчы. І ў гэтым непростым выпадку зараджаецца думка выдання незалежнай бела-рускай газеты. І тут паўстае "Наша Ніва", рэдактарам якой становіцца Іван Луцкевіч. Каля рэдакцыі фармуецца, той беларускі асяродак, які стане стрыжнем беларускага адраджэння таго часу.

Адначасова вядзецца праца па стварэнню беларускага музея. Прыкладам ў 1914 годзе яму ўдаецца знайсці ў вёсцы Сорак Татар пад Вільняй незвычайную кнігу –Аль Кітай, па якой маліліся беларускія татары яшчэ з часоў Вітаўта, напісаная арабскімі літарамі па-беларуску. Ён, бадай, быў больш практыкам, чым тэарэтыкам. Выступаў з лекцыямі, пісаў рэфераты, перад Першай сусветнаю вайною выкладаў гісторыю мастацтва ў артыстычнай школе Рыбакова ў Вільні. Акрамя гэтага ўмеў трымаць цудоўныя прамовы. У гады вайны прыпыняецца выхад газеты "Наша Ніва", але Іван Луцкевіч не прыпыняе сваёй грамадскай дзейнасці, актыўна працуе ў Беларускім камітэце дапамогі пацярпелым ад вайны. Паводзіцца і асветніцкая праца, у лістападзе 1915 года ў Вільні адкрываецца першая беларуская пачатковая школа. І ў тым заслуга Івана Луцкевіча. У хуткім часе працуе ўжо пяць беларускіх пачатковых школ.

У 1918 годзе ён стварае ў Вільні Беларускае навуковае таварыства і ўзначальвае яго ды паступова перадае яму свае зборы беларускай старасвеччыны. Паўстае рэальная магчымасць стварэння першага беларускага музея, якога яму не давялося пабачыць. Музей быў адчынены толькі праз два гады пасля яго смерці ў Базыльянскіх мурах у 1921 годзе і праіснаваў дваццаць пяць гадоў.

Сапраўды, які імпэт быў у гэтага чалавека, якая самаахвярнасць беларускай справе. На працягу 1918-1919 гадоў улады ў Вільні мяняліся вокаімгненна, а ён дабіваецца дазволу і адкрывае беларускую гімназію ды працуе яшчэ там выкладчыкам.

Тым часам яго здароўе пагоршваецца. У палове чэрвеня 1919 года Іван Луцкевіч выязджае на лячэнне ў Польшчу, у Закапанае. Хвароба запушчана і 20 жніўня ён там памірае.

Вось такі жыццёвы шлях таго, хто пачынаў беларускае Адраджэнне напачатку нашага стагоддзя.

Язэп Палубятка.

Давайце спяваць па-беларуску

Гурт "Камелот"

Краіна талераў

Музыка і словы З.Сідаровіча

C
Ідзем у далячынь,
F C
Кіёчак на плячы.
F
А што наперадзе, а што
G C FG
наперадзе, а што наперадзе?
C
Глядзім вакол мяне,
F C
Глядзім таксама вакол цябе –
F
Краіна верасу, краіна
G C
верасу, краіна верасу!
F
Гэй, любата, знайшоў я
C
талер на дарозе!
F
Канец яму, шукаў карчму,
G
мо адпачынем.

Карчомка за сьпіной
І два кілішкі ў ёй
Ня дужа танныя.
Ня дужа танныя.
Мы зьвесялелі ўраз,
І гэтак добра, што ёсьць у нас
Краіна талераў.
Краіна талераў.
Краіна талераў.

Саколе

Музыка А.Кішкіна; словы З.Сідаровіча (арыгінал у Cm)

Em C H7 G H7
Вой, ляці, саколе, у чыстое поле
Em C H7 Em
У чыстае поле, дзе пануе воля!
Вой, дзядзьку, ня доля мне ляцець у поле
Полечка нячыста, у полі крумкачыста,
Сьмерці тое поле, бойкі вялікое,
Сечы з маскалямі, чорнымі палкамі.
Сьпяць на ім жаўнеры, хлопцы – касінеры.
Ветрык ім шапоча, затуляе вочы.
Вой ня трэба, птушка, ім трывожыць душы
Як ляціць шкадоба і дуды жалоба.
Пайду я, саколе, крыж пастаўлю ў полі,
Крыж каля дарогі – нашай перамогі.

А дзе ж тыя ваяры?

Народная песня.

G D CG C G DGC G
А дзе ж тыя ваяры, што са мной хадзілі ў Крым?
DG D C G C G DGC G
Гэй, гэй,гэй, во-ха-ха, што са-мной хадзілі ў Крым?
А дзе ж тыя іх мячы, што з пляча ўмелі сячы?
Гэй, гэй,гэй, во-ха-ха, што з пляча –умелі сячы?
Не адсядзецца нідзе, зноў чужынец к нам ідзе.
Гэй, гэй, гэй, во-ха-ха зноў, чужынец к нам ідзе.
Лукі гнуцца ды ў дугу, дадуць рады ворагу.
Коні капытамі б'юць, ваяроў ды панясуць.
Гэй,гэй,гэй, во-ха-ха,ваяроў ды панясуць.
Будзе, будзе зноў бітва, будзе вольнаю Літва!
Гэй,гэй,гэй, во-ха-ха, будзе вольнаю Літва!
А як скончым ваяваць – будзем піці ды гуляць.
Гэй,гэй,гэй, во-ха-ха, будзем піці ды гуляць.
(Выконваецца ў тэмпе марша.)

Вам жа свецяць ліхадзеям зоркі ясныя Крамля

Дарагія сябры! З таго часу, як Парламент 12 склікання абмяркоўваў законапраект аб дзяржаўным статусе беларускай мовы, з выступлення дэпутата А.Лукашэнкі па моўным пытанні мне стала зразумела, што "патрыёты"-камуністы раённага ўзроўню ненавідзяць беларускасць і ўсімі сіламі змагаюцца супраць яе. Прыйшоўшы да ўлады начале з А.Лукашэнкам. яны пачалі актыўна і з лютай нянавісцю вынішчаць на беларускай зямлі не нацыянальны дух.

Прапаную свой верш на гэтую тэму. У ім 2 часткі– і ў 2-й часцы 4 радкі ("Вам жа свецяць...") нарадзіліся тады, як народнага паэта Н.Гілевіча бальшавікі-ленінцы ставілі да сцяны за тое, што яго камісія распрацавала і прапануе да прыняцця Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы. А ўсё астатняе – у той дзень, як былі аб'яўлены вынікі першага рэферэндуму, праз які прэзідэнт Лукашэнка рукамі самога народа ўдушыў мову нацыі.

Дэпутаты – партакраты.
Вы – дзяржаўныя мужы,
Распінаеце Айчыну
Як Ісуса на крыжы.

Рукі – ногі ёй скавалі,
Горла сціснулі пятлёй,
Каб і слова не сказала
Мовай роднаю сваёй.

А сягоння вы ў хаўрусе
З галавой краіны ўсёй
Палажылі ў дымавіну,
Пеяце "за ўпакой".

На хаўтуры запрасілі
Люд з душою змардаванай
І хавалі, як прыблуду –
Без жальбы і без пашаны.

Хоць вясна была ў разгары –
Кветкі долу не ўсыпалі,
Слоў удзячнасці не чулі,
Ёй аркестры не ігралі.

Толькі дзесьці за далінай
Адгукнуўся бор сасновы:
Рэха з вечару да ранку
Гаманіла роднай мовай.

У садку ж па-над парканам
Вішні ў квецені стаялі
І ціхутка як да рання
Роднай мовай галасілі.

А на лузе куст каліны
Над магілкай нахіліўся—
Гэта ён у цяжкай скрусе
Мовай любаю маліўся.

Васілёчкі ў спелым жыце
Не падымуць больш галоўкі:
Удушылі ў Беларусі
Нашай любай Маці слоўка.
Без яго сыны знямелі:
— Зганьбавана мова Маці!
Як нам зараз у застоллі
Між сабою размаўляці?
—Пакуль будзем сонца бачыць,
Пакуль будзем есці – піці
На пяшчотнай роднай мове
Будзем, браткі, гаманіці.
Вам жа свецяць, ліхадзеям,
"Зоркі ясныя Крамля",
Вас адрыне, прайдзісветаў,
Наша родная зямля!

У самоце дуб сагнуўся,
Да бярозы клён схіліўся,
У берагах прыціхнуў Нёман,
А Дняпро слязьмі заліўся.

Я ж надзеў жалобы строі -
За Святую стаў маліцца:
Веру, ёй Хрыстос паможа
На зло катам адрадзіцца!

В.Скараход – былы выкладчык рускай мовы ў сярэдняй школе, пенсіянер. Менск.

Сонечнае зацьменне ў Менску

Апошняе сонечнае зацьменне тысячагоддзя можна было назіраць і ў Менску.

Фота Мікалая Пятрова, БелТА.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by

Рэдакцыйная калегія:
Людміла Дзіцэвіч, Алесь Гурыновіч, Леакадзія Мілаш, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Лілея Сазанавец, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 30. 08. 99 г.
Наклад 3700 асобнікаў. Замова № 2233
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 60 000 руб., 3 мес.- 180 000 руб.
Кошт у розніцу: 15 000 руб.